

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №10 (74)
(кастрычнік)

www.lit-bel.org www.novychas.info

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«НАВІНЫ»: літаратурна-грамадскія падзеі кастрычніка	с. 2.
«ЭСЭ»: духоўныя перасцеражэнні Алеся ГІБОК-ГІБКОУСКАГА	с. 3.
«ПУБЛІЦЫСТЫКА»: Марыя БАРАВІК — пра Свята беларускага пісьменства	с. 4.
«ПАЗЭІЯ»: новыя вершы Юркі ГОЛУБА	с. 5.
«ПРОЗА»: «Зоркі і атам» — запісы Міколы КАСЦЮКЕВІЧА	с. 6.
«ПАЗЭІЯ»: вершы Томаса ВЕНЦЛАВЫ і Фелікса БАТОРЫНА	с. 7.
«ПРОЗА»: гістарычнае апавяданне «Пара! Пара!» Валерыя КАЗАКОВА	с. 8–9.
«САТЫРЫКОН»: «Класіка з кутасікамі» Тодара БРОХВІЧА	с. 10.
«ПЕРАКЛАДЫ»: вершы вальнських паэтаў	с. 11.
«ПАМЯЦЬ»: Угодкі генацыду	с. 12.
«ДЭБЮТ»: «скрыпторый» Мікалая ПЛАВІНСКАГА і Насці СІДОРКА	с. 13.
«КРЫТЫКА»: рэцэнзіі на кнігі Лявона Валасюка і Сержука Сысас	с. 14.
«ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА»: Анатоль ТРАФІМЧЫК пра турму і творчасць Якуба КОЛАСА	с. 15.
«ГУТАРКА»: у «Вольнай студыі» Міхаса СКОБЛЫ — Іван ДРАЧ	с. 16.

ЛІТКАЛЯНДАР

БЕЛАРУСКІЯ ПІСЬМЕННІКІ: ВЯРТАННЕ Ў КАЗКУ

Сёлета распачалася праца над фотапраектам «Беларускі фальклор», скіраваным на прапаганду традыцыйнай культуры ды сучаснай літаратуры і прымеркаваным да 80-гадовага юбілею Саюза беларускіх пісьменнікаў. Паводле задуманага, беларускія пісьменнікі пераўвасабляюцца ў персанажаў народных міфаў, казак і легенд — і сустракаюцца з чытачамі-гледачамі на старонках адмысловага календара. Пра асаблівасці гэтай творчай ініцыятывы, распачатай Саюзам беларускіх пісьменнікаў пры падтрымцы грамадскай культурніцкай кампаніі «Будзьма», распавядае яе каардынатар і ўдзельніца — паэтэса Ірына Хадарэнка.

«Міфалагічна-літаратурны» стоп-кадр: Анатоль Вярцінскі і Ірына Хадарэнка

— *Спадарыня Ірына, на якой стадыі цяпер знаходзіцца праект? Колькі вобразаў яшчэ засталася стварыць?*

Ірына Хадарэнка: — На дадзены момант фотамастаком Валерыем Дубоўскім у супрацы з нашымі «мадэлямі» выканана большасць тэматычных сюжэтаў. Беларускія пісьменнікі сфатаграфаваліся ў вобразах Лёлі, Бая, Давіка, Лазніка, Бордзі, Русалкі, Цёці, Жышчэня. У бліжэйшых планах засталіся Лесавік, Жыжаль, Зюзя і чэрці, якіх, хутчэй за ўсё, будзе двое. Таксама ў праект быў сплантаны інтэграваны Вадзянік, якога цудоўна ўвасобіў Максім Клімковіч падчас карыснай працы па ачышчэнні сажалкі. Увогуле, праект мае высокі ўзровень імправізацыі, таму некаторыя рэчы даводзіцца змяняць ужо непасрэдна падчас ажыццяўлення здымачнага працэсу.

— *Як старэйшыя літаратары паставіліся да прапановы зрабіцца міфалагічнымі персанажамі? Можна, прыгадаеце якія-небудзь цікавыя (казусныя) эпізоды, што здараліся ў часе працы?*

І. Х.: — Нашыя літаратары (між іншым, незалежна ад уз-

росту) часам рэагавалі трохі скептычна і нават спрабавалі далікатна пераадрасваць гэтую фотамісію камусьці іншаму. Аднак пасля абгрунтаванага раскрыцця ўсіх нюансаў і выяўлення мэтазгоднасці ідэі — сумневы зніклі і працягнуўся пэўны імплэт.

Цікавых момантаў падчас працы, вядома, хапала. Напрыклад, паездка на Лагойшчыну з Анатолем Вярцінскім, каб зняць яго ў ролі Жышчэня, адбылася якраз у перыяд актыўнага збору збожжа. І менавіта ў гэты дзень абранае для здымак наваколле павінен быў наведаць губернатар вобласці спадар Батура. Таму побач з намі двойчы спыняліся аўтамабілі супрацоўнікаў гаспадаркі, якія з відавочным хваляваннем пытаўся, хто мы і што мы робім на полі. Але пасля адпаведных тлумачэнняў нам шчыра зычылі ўсялякіх поспехаў...

Было даволі весела і калі мне самой давалося ўвасабляцца ў вобраз Русалкі. Здымкі вяліся ў парку ля берага Свіслачы. Вось вылажу я з рэчкі, а на ўзгорку ўжо стаяць здзіўленыя падлеткі з акругленымі вачыма, адзін з якіх крычыць: «Глядзіце! Русалка!». «Прызналі, — засведчыў

фатограф, — значыць, вобраз атрымаўся».

— *Якім будзе календар? Акрамя ўласна фотавыяваўці будзе прысутнічаць тэкставая частка? Можна — аўтарскі тэкст беларускіх літаратараў?*

І. Х.: — Гэта перш за ўсё візуальна-фатаграфічны праект. Яго далейшае развіццё яшчэ вызначаецца. Гэта можа быць не толькі каляровы календар, але і паштоўкі, плакаты, штосьці яшчэ... Калі ж разглядаць магчымасць падрыхтоўкі календарнага макета, канешне, прадугледжваецца, што там неабходна прадставіць не толькі кароткую інфармацыю пра нашых нацыянальных міфалагічных персанажаў на беларускай і англійскай мовах, але і цытаты з твораў кожнага з удзельнікаў, бо менавіта пісьменнікі паводле роду сваёй дзейнасці найбольш шчыльна знітаваныя з казачна-міфалагічнай сферай.

— *Ці арыентаваліся Вы на падобныя «каляндарныя» праекты?*

І. Х.: — Аніякага эпатажу, постамадэрнісцкай грэшавасці і псеўдагламуру мы рабіць не будзем. Наша мэта заключалася

не ў стварэнні нейкага маскарднага шэрага архаічных істотаў, а ў першую чаргу ў прэзентацыі асоб пісьменнікаў, адлюстраванні прыгажосці іх унутранага свету скрозь прызму казачнага ўвасаблення. Таксама хацелася прадэманстраваць і некаторую разнастайнасць — прынамсі ў тым, што ўдзельнікамі сталі пісьменнікі розных пакаленняў, розных тэматычна-жанравых накірункаў. І, бясспрэчна, істотны момант прысутнічае ў тым, каб вобраз быў натуральным, а не штучным, каб ён адпавядаў літаратару не толькі вонкава, але і меў некаторыя карэляцыі з характарам ягонай творчасці.

— *Які міфалагічны вобраз Вам асабіста даспадобы і чаму?*

І. Х.: — Мяне ўвогуле цікавіць міфалогія як культурны феномен. Мушу зазначыць, што гэта надзвычай захапляльны і, на жаль, не ў поўнай ступені асэнсаваны намі скарб вуснай народнай творчасці, на які трэба звярнуць увагу кожнаму чалавеку. Беларуская міфалагічная прастора досыць багатая, і таму тут складана вылучыць толькі адзін персанаж. Усе яны паводле свайму цікавыя і адметныя, нават

калі маюць адмоўны характар. Асабіста мне вельмі падабаецца актуальная цяпер ідэя прасоўваць вобраз цмока ў якасці аднаго з нашых нацыянальных сімвалаў. У мяне дома нават маецца невялікая калекцыя разнастайных цмокаў з розных краін. Фактычна «раскрутка» таго ці іншага казачнага персанажа можа не толькі садзейнічаць прыцягненню ўвагі да айчынных культурных здабыткаў, але і прыносіць прыбытак. Вось глядзіце: мы звычайна любім атаясамліваць Беларусь з бусламі і зубрамі. Але буслоў ужо даўно «запатэнтаваў» Эльзас, і калі вам давядзецца наведаць Страсбург, там можна пабачыць мноства адпаведных сувеніраў. На зуброў актыўна прэтэндуюць палякі. Апошнія, дарэчы, разгарнулі цэлы бізнэс на падставе легенды пра кракаўскага цмока. А мы хіба горшыя? Нашы цмокі таксама заслугоўваюць увагі і ўсеагульнага прызнання. Дый не толькі яны!

Беларуская міфалогія, як і літаратура, вартыя таго, каб іх больш актыўна папулярызаваць, у тым ліку і пры дапамозе найноўшых крэатыўных тэхналогій.

Анатоль ІВАШЧАНКА

▶ ЛІТКІРМАШ

ГЁТЭБОРГ-2012

Напрыканцы верасня ў шведскім Гётэборгу прайшоў найбуйнейшы ў Скандынавіі кніжны кірмаш, які праводзіцца ад 1985 года. Сёлета ён меў сваёй галоўнай тэмай літаратуру Скандынаўскіх краін, бо аkurat у 2012-м спаўняецца 60 гадоў з дня заснавання Паўночнай Рады, рэгіянальнай арганізацыі супрацоўніцтва Даніі, Ісландыі, Нарвегіі, Фінляндыі і Швецыі, і 50 гадоў з моманту заснавання прэстыжнай Літаратурнай прэміі Паўночнай Рады, галоўнага партнёра Гётэборгскага кніжнага кірмаша.

Удзел у сёлетніх сустрэчах у Гётэборгу ўзялі 60 замежных пісьменнікаў і 100 шведскіх, былі сярод іх і беларускія літаратары. Нашу краіну прадставілі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў Дзмітры Плакс (які ўжо працягнуў час жыць у Стакгольме), а таксама Юля Цімафеева і Анка Упала.

На беларускай сцэне Юля Цімафеева і Дзмітры Плакс

Для Юлі Цімафеевай гэта першая вандроўка ў Гётэборг. Тым не менш, пісьменніца ўзяла ўдзел і перамагла ў адкрытым паэтычным слэме. «Гэта быў мой першы досвед удзелу ў кніжным кірмашы такога ўзроўню, — адзначыла Юля. — Таму практычна ўсё было ў навінку. Вялізная колькасць самых разнастайных кніг наўкола, самых розных пісьменнікаў... Па-мойму, кожную хвіліну ва ўсіх кутках кірмаша праходзіла не менш за паўсотні самых розных мерапрыемстваў, з якіх кожны аматар літаратуры мог бы выбраць нешта сваё. Аўтаркі любоўных раманаў, закінуўшы

нага за нагу, распавядалі пра тое, дзе яны чэрпаюць сваё натхненне. Дзіцячыя ілюстратары перад сваімі маленькімі прыхільнікамі стваралі цікавыя вобразы герояў проста ў «жывым эфіры», а іх малюнкi дэманстраваліся на экраны. Праваабарончыя арганізацыі і валанцёры спрабавалі данесці да гётэборжцаў інфармацыю пра тры праблемы, з якімі штодня сутыкаюцца жыхары краінаў Блізкага Ўсходу і Афрыкі. І ўсё наўкола віруе, жыве. Асабліва мяне здзівіў склад наведнікаў кірмаша. Большасць з іх мілыя бабулі і дзядулі, таксама шмат бацькоў з маленькімі дзецьмі, хаця моладзі таксама было даволі шмат».

Анка Упала так пракаментавала свой удзел: «Гэта добрая загартоўка для аўтара. Наведнікі не стаяць на месцы, людзі прыходзяць купіць кнігі сабе і дзецям, паслухаць выступы любімых пісьменнікаў, узяць у іх аўтографы... Сцэн і залаў, дзе адначасова адбываюцца розныя прэзентацыі, гутаркі і семінары, вельмі шмат. Таму трымаць увагу наведнікаў складана, асабліва калі ты неведомы ў Швецыі аўтар і, да таго ж, іншамоўны. І ўсё ж, мне падаецца, нашыя выступы прайшлі даволі ўдала. Аўдыторыя была нешматлікая,

але цёплая і ўважлівая, ніхто, здаецца, не збег... Дарчы, навіта на нашым стэндзе прэзентаваў сваю новую кнігу вядомы шведскі празаік Мікаэль Ніемі. Ягоны бэстсэлер «Папулярная музыка з Вітуль» перакладзены і на беларускую. Паўдзельнічаў у імпрэзах на беларускім стэндзе і амбасадар Стэфан Эрыксан. З кніжнага кірмаша я з'ехала з дзіцячымі кніжкамi, якія купіла для свайго трохгадовага пляменніка. Яны па-шведску, але ў іх вельмі прыгожыя і зразумелыя ілюстрацыі. Можна, калі-небудзь ён зацікавіцца замежнымi мовамі...».

▶ САЮЗ

ШКОЛА МАЛАДЫХ ЛІТАРАТАРАЎ

3 кастрычніка адбылася арганізацыйная сустрэча выкладчыкаў і навучэнцаў Школы маладых літаратараў пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў.

Як расказалі старшыня СБП Барыс Пятровіч і яго намеснік Эдуард Акулін, Школа будзе працаваць пятам васьмі месяцаў. Навучэнцы змогуць наведваць лекцыі спецыялістаў па тэорыі літаратуры, паэтыцы, прозе, драматургіі, кіно ды інш. У групах пройдуць асобныя семінарскія заняткі, на якіх маладыя аўтары будуць разбіраць і ацэньваць

свае і чужыя творы разам з куратарамі.

Восці практычныя семінары па прозе і эсэістыцы будуць першы намеснік старшыні СБП Алесь Пашкевіч і Валянцін Акудовіч, паэты і перакладчыкаў паэзіі будуць «курывраваць» Уладзімір Някляеў і Андрэй Хадановіч.

СБП папярэдне правёў літаратурны конкурс «Экслібрыс». Удзел у конкурсе прынялі больш за сто маладых паэтаў і празаікаў. Журы з дзевяці чалавек вызначыла пераможцаў, якім і было прапанавана ўзяць удзел у Школе маладых літаратараў.

Цягам васьмі месяцаў яны будуць наведваць агульныя тэарэтычныя лекцыі і кожны ў сваім

аддзяленні спасцігаць творчую навуку. Тэорыю будучым пісьменнікам запрасілі выкладаць прафесараў Вячаслава Рагойшу, Пятра Васючэнка, Сяргея Кавалёва, Арсена Ліса, Ірыну Шаўлякову ды іншых знаных адмыслоўцаў літаратуразнаўства.

Першыя заняткі ў Школе маладых літаратараў прайшлі 10-га кастрычніка. Пятро Васючэнка прачытаў лекцыю па тэорыі прозы, а майстар-клас правёў Алесь Разанаў.

Праз восем месяцаў творы першых навучэнцаў Школы маладых літаратараў складуць выпускную кнігу, а яе аўтары атрымаюць адпаведныя сертыфікаты.

ЮБІЛЕЙ ЦВЯТАЕВАЙ

9 кастрычніка ў Магілёўскай гарадской бібліятэцы адбылася літаратурна-музычная вечарына «Букет Марыніных вершаў», прысвечаная 120-годдзю з дня нараджэння Марыны Цвятаевай.

Шматлікія прысутныя паслухалі аповед пра жыццёвыя шляхі вядомай рускай паэтэсы. Гучалі вершы М. Цвятаевай у выкананні ўдзельнікаў народнага тэатра Палаца культуры вобласці. Свае вершы прачыталі

паэты Надзея Палубінская і Леанід Сідараў. Гучала музыка і песні на вершы М. Цвятаевай у выкананні народнага канцэртнага ансамбля гітарыстаў «Аквілон» і салісткі Русланы Уласавай.

У вечарыне прыняў удзел паэт і кампазітар, старшыня Магілёўскага аддзялення СБП Мікола Яцкоў, які спецыяльна да гэтай юбілейнай даты выпусціў зборнік «В огромном городе моём» з песнямі на вершы Марыны Цвятаевай і зрабіў прэзентацыю гэтай кнігі. У выкананні Міколы і Алы Яцковых гэтыя песні і прагучалі на вечарыне.

рускай літаратурнай перыёдыцы. Выйшлі зборнікі паэзіі «Вернасьць», «Трывожуся за белы свет».

З 2004 года Мікалай Іванавіч, доктар філалагічных навук, прафесар, загадваў кафедрай беларускага літаратуразнаўства Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С.Пушкіна.

Апошнім часам Мікалай Мішчанчук выступаў з літаратурнакрытычнымі артыкуламі. У жнівеньскім выпуску «Літаратурнай Беларусі» выйшаў яго артыкул «Людзям на дабро» пра кнігу берасцейскага аўтара Міколы Сянкевіча «Незваротны шлях».

Выказваем шчырыя спачуванні родным і блізім Мікалая Іванавіча.

Вечная памяць!

Прэсавая служба СБП

▶ ЛІСТАПАДАЎСКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілей сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

02.11.1932 — Мікалай Іванавіч Дзелянкоўскі (Дубровін)
04.11.1967 — Андрэй Фёдаравіч Гуцаў
11.11.1942 — Уладзімір Аляксандравіч Яварыўскі
14.11.1952 — Алёна Адамаўна Котавы
20.11.1947 — Галіна Мікалаеўна Дашкевіч
27.11.1947 — Анатоль Кірылавіч Цітоў
28.11.1947 — Таццяна Іванаўна Гарэлікава
29.11.1947 — Соф'я Мікалаеўна Шах
Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

▶ MEMORIA

ВЕЧНАЯ ПАМЯЦЬ

Спачыў у вечнасці Мікалай Іванавіч Мішчанчук, паэт, перакладчык, літаратуразнаўца, сябар ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

Мікалай Іванавіч нарадзіўся 26 кастрычніка 1939 года на прыску Майск Мазанаўскага раёна Амурскай вобласці. Выступаў у друку пачаў з вершамі. Першы верш «Метал» быў апублікаваны ў 1962 годзе ў часопісе «Бярозка». Асобныя вершы і падборкі друкаваліся ў бела-

▶ ПЕРАСЦЕРАЖЭННЕ

ЗОНА РАЗБУРЭННЯ

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКІ

Некалі, працуючы ў часопісе «Беларусь», давалося браць інтэрв'ю ў аднаго высокага чыноўніка. Між іншым зайшла гаворка пра брыдаслоўе. І калі я выказаў трывогу ў звязку з тым, што ў нашым грамадстве яго зона імкліва пашыраецца, чыноўнік весела пасміхнуўся — маўляў, дробязі ўсё гэта, у нашым жыцці праблем шмат і паважней.

«Да таго ж гэта карысна для здароўя, — дадаў ён, — калі я не буду часам выкідаць негатыў з сябе, дык інфаркт будзе!»

Магчыма, пэўная доля ісціны тут і ёсць — нездарма ў асяроддзі гімалайскіх шэрапаў, дзе лаянка забароненая, ім раз на год у спецыяльна адведзеныя дні дазваляецца пераступаць абсалютна ўсе нарматыўныя межы мовы. Але ў нас сітуацыя, мякка кажучы, крыху іншая, чым у шэрапаў...

Патрапіў некаму кампанію, скажам так, далёкую ад беларускасці. Але вёў там рэй якраз вядомы нацыянальна з'арыентаваны творца. Спачатку ён годна прадстаўляў наш беларускамоўны асяродак, але праз пару чарак пачаў перамяжаць свае спічы з так званымі «слоўцамі для сувязі». А паколькі гэта быў чалавек творчы, то і слоўцы тыя былі не абы якія...

Гэты «матавы» фон моцна разануў па маіх вушах. Ну няк не стыкаваўся ў маім сэрцы адборны мат з вуснаў гэтага чалавека са шляхетнымі і прыгожымі вобразамі, якія «выляпляў» ён у сваёй творчасці!

Аднак адзначу, што якраз наш беларускамоўны асяродак усё ж такі доўгі час быў найменш заражаны брыдаслоўем. Праўда, апошнім часам і ў ім той-сёй можа з гонарам фарсануць сваёй «прыблешанасцю» да гэтых нягледзеных скаргаў «великого и могучего». Але гэтая з'ява, на шчасце, не масавая і звязана хутчэй з пэўнымі творчымі прынцыпамі асобных людзей, для якіх апрыёры мала чаго ёсць святога...

Што ж датычыць асноўнай масы беларускага грамадства, то там брыдаслоўе сёння відавочна пануе. Яно выдатна прыжылося на ўсіх сацыяльных паверхах грамадства. Яшчэ можна зразумець наш шаноўны рабочы клас ці сялянства — для іхняй моўнай нястрыманасці, відавочна, ёсць сёння нямала жыццёвых падставаў. Але тая атмасфера, што пануе на больш шляхетных узроўнях нашага соцыума, выразна паказвае, якой формы культурную будыніну мы ўзвялі ў нашай дзяржаве за 20 гадоў незалежнасці. Нешта накшталт выроўнівай архітэктурнай пачвары, што сёння ганарыста пануе ў раёне Траецкага прадмесця над беларускай сталіцай... Зрэшты, усё гэта з'ява аднаго кшталту: даць давол да будаўніцтва згаданага архітэ-

турнага монстра маглі толькі людзі з вельмі спецыфічным разуменнем культуры!

На вялікі жаль, сёння ў незалежнай Беларусі натхнёна брыдаслоўяць практычна ўсе: з дзіцячага даўскага ўзросту да салідных пенсіянераў. Сумніўны прыклад грамадству дае ўсялякага кшталту начальства і чынавенства. Колькі мне давалося ў свой час чуць такіх моўных практыкаванняў у розных кіруючых кабінетах падчас працы ў журналістыцы!..

Татальная эпідэмія мацярышчыны віруе сёння ў навучальных установах рознага ўзросту, не адстаюць працаўнікі творчага фронту — артысты, спевакі, прэса і інш. Часта найбольш шчыруюць людзі, якія самі сябе лічаць адукаванымі і культурнымі, часам з выразнай прэтэнзіяй на духоўнае лідэрства ў грамадстве. Калі я завёў размову на гэтую тэму з адным з выкладчыкаў ВДУ, ён патлумачыў, што мацярышчына пры зносінах з моладдзю нават патрэбная, бо яна робіць нашу мову больш «сакавітай».

Мусіць з гэтай мэтай у адным з нашых сталічных ВНУ запрасілі аднойчы на творчую сустэчу, як рэкламавалася, «вядомага расійскага паэта», які славіўся сваёй ненарматыўнай лексікай. У зале, дзе выступаў шаноўны госць, яблыку не было дзе ўпасці! Што і казаць: госць спадзяванні спраўдзіў — ён аказаўся проста каралём брыдаслоўя! У канцы сустрэчы ён да ўсяго яшчэ і прадэманстраваў сеанс стрыптызу, ды і гэтым не скончылася... За такую экзотыку якога-небудзь нашага эксгібіцыяніста хутка і заслужана адправілі б у месцы «не вельмі аддаленыя». А тут скандал хуценька замялі і «генія» цішком праводзілі на цягнік...

Згаданая «сакавітасць» у многім пануе сёння і на нашых вуліцах. Часам узнікае адчуванне, што ты знаходзішся не ў сталіцы цывілізаванай дзяржавы, а ў нейкай крымінальнай зоне. Асабліва абсурдна гучыць адборная мацярышчына, да прыкладу, з вуснаў яўна закаханых адно ў аднаго хлопца і дзяўчыны, ці

зграйкі юных, з выгляду зусім цнатлівых прыгажунь. Жаклівыя словаформы, якія яны натхнёна прамаўляюць, не сцішаюць тон голасу, проста да зямлі прыціскаюць нейкай сваёй звыкласцю і спакоем. Як казаў калісьці мой калега па «Беларусі» Янка Сіпакоў: «Калі такое чуеш, валасы дыбарам падымаюцца!». Прычым відавочна, што большасць маладых проста не разумеюць, што яны прамаўляюць. Як, зрэшты, і большасць падлеткаў у школах, малыя ў дзіцячых садках! Для іх брыдаслоўе — важны элемент «круцізны», як тая ж цыгарэта і піва, асабліва калі дарослыя даюць таму заўсёды прыклад. Што такое брыдаслоўе, які яно робіць уплыў на чалавечую душу і г.д., яны не ведаюць...

А між тым такія веды ўжо больш за тысячу гадоў існуюць у арсенале нашай хрысціянскай царквы, якая мае вельмі цікавы досвед барацьбы з мацярышчынай. На думку царквы, спрабуючы запліць самае святое — маці — чалавек па сутнасці ступае на шлях самога адмаўлення жыцця. Таму брыдаслоўе царква без усялякіх скідак называе малітваю д'ябла — сіле, якую вядомы вучоны Л. Гумілёў назваў Антысістэмай.

Зону ўлады брыдаслоўя можна назваць «зонай разбурэння», а па вялікім рахунку — і зонай смерці. Небяспечны вірус у нашым сацыяльным арганізме набірае ўсё большую моц

Цалкам салідарная з царквой і сучасная навука, якая параўноўвае ўздзеянне брыдаслоўя на нашы мову і цела з уздзеяннем небяспечнага віруса. Словы, іх гукі — як хвалевы імпульс пэўных частот — бяруць актыўны ўдзел ў прасцэсах існавання клетак жывой матэрыі. Ужо шмат гадоў праводзяцца доследы па ўплыву розных гукаў і слоў, у тым ліку і матных, на рост раслінаў. Дык вось, уздзеянне так званай ненарматыўнай (як многія, кажучы, бяскрыўднай!) лексікі, якая адносіцца да так званых «нізкіх» частот, аказалася адэкватным моцнаму радыёак-

тыўнаму апраменьванню. Расліны пад уздзеяннем брыдаслоўя пачыналі імкліва выраджацца і гінуць. Калі ж уздзейнічалі на іх словамі рэлігійных малітваў, то ў выніку атрымліваўся адваротны эффект. Тлумачэнне простае: брыдаслоўе літаральна ўрываецца ў святая святых нашых генаў. Структура ДНК відазмяняецца і перадаецца нашчадкам. Такім чынам у эстафеце пакаленняў запускаяецца так званая «праграма самаліквідацыі». Тыя, хто сёння аддае шчодрую даніну пачвары брыдаслоўя, запускаяюць пэўную ланцугавую рэакцыю, якой няма канца-краю і якую калісьці ўжо нішто і ніхто не зможа спыніць.

Мы быццам заключылі між сабою нейкую жаклівую дамову: хто каго перамацярыць! Разбураючы пры гэтым не толькі цэльнасць свайго «я», але і імэтна забруджваючы энергетыку акаляючага духоўнага свету. А ў ім усё вельмі шчыльна знітана: жыццё і смерць, дабро і ліха. Зону ўлады брыдаслоўя можна назваць «зонай разбурэння», а па вялікім рахунку — і зонай смерці. Небяспечны вірус у нашым сацыяльным арганізме набірае ўсё большую моц і ўрэшце можа атрымаць там канчатковую перамогу.

Выразны для нас усіх прыклад — лёс так званых асацыяльных элементаў, у асяродку якіх брыдаслоўе заўсёды на троне, яно проста неад'емны элемент зносінаў. Маральная і фізічная дэградацыя такіх людзей заўсёды вельмі імклівая, і вынік жыцця большасці з іх прадказаць няцяжка...

Як жа супрацьстаяць гэтаму ліху? Як вядома, для беларусаў вельмі характэрны патэрналізм — у выніку сваёй эвалюцыі мы сталі празмерна падатлівымі для ўплыву сваіх правадыроў, як для станоўчага, так, на жаль, і для адмоўнага. І вось якраз тут мне і бачыцца магчымасць хаця б крыху аслабіць уплыў «матавай» пачвары на бедныя душы насельнікаў гэтай зямлі.

Перакананы, што калі б нашыя сённяшнія так званыя «эліты» (уладныя і духоўныя) сталі прыкладам у барацьбе з ёю, перасталі аддаваць ёй шчодрую даніну, сітуацыя хутка памя-

нялася б у лепшы бок. І тут, да прыкладу, у тых жа чыноўнікаў павінна быць крэўная зацікаўленасць, бо вірус брыдаслоўя, як элемент анархічнасці, безумоўна паточвае і апоры самой дзяржавы, якая заўсёды была і ёсць іх прыватнай уласнасцю. Відавочна, што ўсе тыя і дзяржаўныя і вытворчыя структуры, у якіх ненарматыўная лексіка — галоўны стымулятар пры вырашэнні надзённых праблемаў, рана ці позна асуджаны на разбурэнне. Адназначна інфернальны сродак, якім ёсць брыдаслоўе, наўрад ці можа дапамагчы пабудоваць якую б там ні было структуру, а

тым больш дзяржаву. Нездарма пра небяспеку брыдаслоўя гора папярэдзвалі многія вялікія мыслеры мінулага і сучаснасці (пачытаем Ф. Дастаеўскага, В. Розанова, Л. Гумілёва і інш.) Але ці часта мы прыслухоўваемся да такіх папярэдзанняў?

У нашым грамадстве трэба стварыць прэстыж, калі хочаце, моду, на «чыстаслоўе», калі лаянка будзе рэзаць слых не толькі «кісейным» паненкам, але і ўсім нармальным людзям, адразу даючы сігнал, што побач з вамі небяпека! А пачынаць трэба з малога, ствараючы «тэрыторыі, вольныя ад брыдаслоўя» — «установу без...», «кавярню без...», «школу без...», і г.д. І прыклад тут мог бы падаць якраз наш беларускамоўны асяродак — тыя ўстановы, грамадскія аб'яднанні, тусоўкі, якія карыстаюцца роднай мовай паўсядзённа, у якіх яшчэ жывы здаровы інстынкт нацыянальнага самазахавання.

Паказальна: ад таго творцы, пра якога я згадаў напачатку, мне ніколі не даводзілася чуць ненарматыўнай лексікі ў беларускамоўным асяродку. Яна там яму проста непатрэбная. Бо ні пад каго не трэба мімікрыраваць, тут цябе і так паважаюць і пэняць... Хаця справа тут, відаць, не толькі ў мімікрыі. Мне здаецца, што большасць з тых, хто сёння актыўна выкарыстоўвае ненарматыўную лексіку ў зносінах з іншымі людзьмі, хутчэй за ўсё хавае за гэтым самую што ні на ёсць сваю звычайную чалавечую, асабістасную няўпэўненасць і слабасць, а значыць, і сваю непаўнаватаснасць. І гэта, відавочна, характэрна для большасці з тых, хто шчодры на брыдаслоўе. Мат становіцца ў такіх выпадках чалавеку нейкім апірышчам, ён быццам бы дазваляе акрэсліць недастатковую мужнасць. Але гэта найвялікшая ілюзія — бо чалавек радыкальна змянішае маштаб сваёй душы...

У пэўны перыяд жыцця і я аплациў шчодрую даніну пачвары брыдаслоўя, асабліва падчас службы ў войску на пасадах малодшых камандзіраў. Тады здаралася, што без гэтага аніяк! Скончылася ўсё гадкоў дваццаць таму ў адзін дзень — дзякуючы выпадку, на першы погляд, быццам бы містычнаму, але насамрэч вельмі рэальнаму.

Здарылася гэта крыху больш чым праз год пасля смерці майго бацькі. Я тым вечарам вярнуўся дадому з працы ў вельмі дрэнным настроі: атакавалі нейкія непрыемнасці. Дома нечакана сарваўся на жонку, выкарыстаўшы пры гэтым (як, можа, ніколі дасюль) ледзь не ўсю вядомую мне ненарматыўную лексіку. Ноччу мне выразна прысніўся мой нябожчык бацька, які стаяў да мяне спінай. Калі ён павярнуўся — увесь ягоны твар быў быццам зрэзаны глыбокімі шрамамі.

У той жа момант я прагнуўся, распухнуў і распавёў пра свой сон. Я нека імгненна і празрыста зразумеў тады ягоны сэнс: бацька быў пры жыцці заядлы мацярышчынік, і ўбачаны мною ў сне шрамы на твары выразна сведчылі пра вялікія пакуты ягонай душы ў іншым свеце ад таго свайго граху. Відаць, такім вострым чынам ён пасылаў мне з іншасвету сігнал-перасцеражэнне: не мацярысь!

Перасцеражэнне аказалася дзейным.

13 (5)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

З НОВАЙ КНІГІ «АБЕРУЧ»

Юрка ГОЛУБ

Моўчкі

Словаў любных парэшткі,
Нібы пёркі аблокаў,
Узляцяць над аблогай,
Хоць на часткі парэжце.

Поўня выліта з воску:
Бух! — пчатку на браму.
Сняцца воклічы «Брава!»
Непрабуднаму войску.

Невідомы, як голас,
Вецер збаўлены месца.
Снег і зоры сумесна
Ападаюць на голле.

Шлях стажарны, палозны.
Завітушкі на скронях.
Цемру вострым раскройць:
Начавала на лёзах.

Засталося ад ночы,
Як на понох табакі.
Нашы лёсы аднакі:
На часы і аднойчы.

Час зашыўся ў закутак,
Дзе бароў хмарачосы.
Попел шусь з папяросы...
Дым у вечнасць закуты...

Багун

Бабахнуў гром глухім дуплетам.
Храпе распараны табун.
У логве яраснага лета
Пад хмелем бавіцца багун.

Дзе жабна булькае балота,
Крушыны моцныя з хрыбта,
Багун задыханы, бо лётаў
І духам розумы хітаў.

Яму прасторы бракавала:
Сціскаў паляну шчыльны хмыз.
Нібы настройчык карнавала,
Багун ківаўся зверху ўніз.

Яго таксама снег загорне.
Галовы вызваліць чыгун.
Ды хлынуў пах, як кроў
праз горла —
Сябе расхліствае багун.

Рэквіем вяртання

І глянуў самотны вакол:
Скруціла душу невыносна.
Жахнуўся вандроўнік вякоў,
Бо сталіся попелам сосны.

А жыта разбурыў куколь.
Святыня згубіла ікону.
Патрапіў прадвеснік на кол —
Гісторыі жудасны коннік.

Пажару ахвярны паўлін
Не згодны ў нябыт дабірацца.
І баль выпраўляе палын,
Палеглым заведамы зрайца.

Не кліча прышэльца здалёк
Тутэйшых мясцін Пенелопы.
І шапка спаўзае далоў,
І сыплюцца слёзы, як попел.

Прыкмета

Зграбасталі сквапна абраз:
Знікае, як прывід.
А майстра абразаны — бразь!
Палітру на зрыве.

Запесціла бабка гарод,
Як птушка застрэшыла.

20 кастрычніка славуці паэт, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Юрыя Уладзіміравіч ГОЛУБ сустрэў свой 65-ы дзень народзінаў. Шчыра жадаем яму далейшых «стажарных шляхоў» — у здароўі, радасці і метафарак!

Гаруе цяпер за гарой:
Абскублі дарэшты.

Пачулі, аднак, недарма,
Што фабрыку скралі.
Наўрад вартаўнік задрамаў
У будаццы з краю?

Гарод і абраз — драбязя.
З калёсаў абвестка:
Рабуюць душу — не базар —
Аматыры бэсціць!

Каная за поўнач камін.
Ліпіць заваконне.
Гарцуюць на белым кані
Зладзеі ў законе.

Пракавет

Клёпку аберуч круціў
Бондар ставокі.
А бортнік шляхі караціў
На дрэве высока.

Складалі кадоўчык на мёд
З-пад гэбліка клёпкі.
І борць не бывала нямой:
Гудзела ад клёку.

Мядзведзі — не горш ведзьмакоў —
Пчалу абкарналі.
Прыгледзься: ляткок у вякоў
Вунь пчолка краная.

Шляхі для яе не ў спадман —
Над родам і бродам.
Ці сочаць за ёю, васпан,
І бортнік, і бондар?

Прылашчыцца сонца, дзе квет.
Прыляжа ля Гожы.
Люляе пчалу пракавет
На лузе прыгожым.

Базар. У мядовых радах
Фундатары спорту.
Куды вы падзеліся? Ах!
Бондар і бортнік.

Прытчы

1
Аракул раптам даў дразда,
Як рэкнуў басам пачатковец.
Падковы час не так раздаў,
І ў бонзы хрупнула падкова.

Наступствы ў тэрмін асачыць —
Аднекуль знесла служак плёткі.
А тым з уласнай каланчы
Відней, што дзеецца за плотам.

Дурное, ведама, спароў
Аракул, знаны і прызнаны,
А той, што выступіў з пяром,
Яму падаўся партызанам.

Быў невідомы іх двубой,
Тым болей — жорсткі вынік
драмы:
Бо першы з жалю над сабой
Другому вызначыў напрамак.

2
Здрадзіў задуме змест,
Аделаджаны ўвесь — да жэста.
Прывабіў пазму тэст:
Драмаць у куфры сюжэста.

Дрымота зышла на сон.
А ў выніку ўсё лагічна:
Сон, каб трымаць фасон,
Вызначыўся летаргічна.

Прачнуцца змусіць мараль:
У негядзь ці ў светлым леце
Зачынены футарал,
Бо носяць яго не ўлегцы.

Базарная сага

Нябёс прыцьмелую фальгу
Шаруе венікам завая:
Сарваў барыга на рагу
З яе на выпіўку за венік.

Знайшоў не на загубу крук:
Стуль хрысціць паству
рэпрадуктар.

Дае даведку: бач, урук
Найбольш прывабны між
прадуктаў.

У цэнах пасвіцца кульбіт.
Кума шліфуе зад і мову
І завязала на клубы
Фартух, да подзвігу гатовы.

А на плацдарме шашлыка
Мангал паветра смачна смочка.
І тут сваяк ад сваяка
Не могуць градусы замоўчваць.

Церазгалосіца і гам.
Натура — з порцыі і настурцыі.
Не пазайдросціў бы вігвам:
Тут ходзяць яўна не па струнцы.

На ўчынак праведнік нягож,
Затое грэшніка заносіць,
Як на патэльні басанож,
І з кропляй шызаю пад носам.

Няздолны жмінда спагадаць.
Шынкар напышлівы залішне.
Калі б машыну іх разгайдаць —
Муры на друз імгненна сплішчыць.

Натоўп рабрыны ператоўк,
Але ў вачах імэт нягаслы.
Праходзіць чутка праз натоўп,
Як нож, залізаны, праз масла.

Паслухаў, змрочны, з бадуна,
І пальцы дробна задрыжэлі:
Не мае чарка, мабыць, дна,
А зверху, падла, даражэе!

Штрышкі з літпрацэсу

Раней гула радка чупрына!
Зважай: таго — няма.
Радок зглушылі ратапрынтам,
Схавалі ціхама.

У пышным квецце ліхадаўцы,
У свеце — выдаўцы!
Віват знішчальнікам датацый!
Калі ўжо ім капіцы?!

Юнак — за сорок — салавец,
Нібы марцовы кот,
І так шалёна салавеціць:
Злавіў наркотны код?

З пялюшак плёткі гадаванец,
Змагар за гучны храп
Загроб на рошчыну аванец:
Адкінь сумнеў — арап!

Шліфуюць шлейфам калідоры,
Хто падкі на пірог.
Ды даць лобы з аўралу дзёру,
Бо ўцёчны спрыт збярог!

Анёл стрыножаны ляйчынай —
На помач не заві.
Відаць, няздатным палічылі
Шляю з мякіны віць.

Катрынку нудзіць. Трубаў медных
Паволі знік запал.
І з літпрацэсам адпаведна
Такі расклад супаў.

Абуджэнне

Брыньчыць бляшанкаю капез.
Снягі сквірцаць, як на патэльні.

І быццам коннікі манеж,
Вятры дратуюць змрочны ельнік.

Надайце сонейку прыгод,
І лёд падтоплены заные.
А папярковы параход
Сябе адчуе сябрам Ніла.

Бязрозамі натхнёны гай
Завей забудзе ператруссы.
Стаіць трывала на нагах,
Бо сам далёкі ад распусцы.

Залётнік, вісус і басяк
Пацехаў вызначылі кодла.
Іржа залезла на бусак,
А самаход мяняе колы.

Распіліць світку сакавік.
Не ў міласць трапіць аблавушка.
Любові вечны рухавік
Вуркоча выбраным на вушка.

Світанак

Раса адорвае сабой
Капытцы збуджаным ягнятам.
Хітае згодна галавой
Пастух — ягнятаў паганяты.

Палезла сонца праз драты
Атрэці з шатаў сон кашлаты.
Раззвіць вольніца раты
У прагных гнёздах птушанятам.

Збірае бусел скарб з балот
Пінцэтам вострым у куфэрак.
А певень выбіўся на плот —
На шыі ірвануць каўнерык!

Чакае лета перамен,
А іх наўрад ці будзе лішак.
Хапаюць конікі прамень,
Каб на кавадле луза сплішчыць.

Ах, людцы! Гэтулькі забаў
Аднесла рэха на адхоны.
...На плоце пазаяхае збан,
А значыць, што не спіць ахова.

Зазвычай пра звычкі

На гушчы — марны лёс — гадаць!
Маніць сабе — таксама жорстка.
Вось нехта згодны галадаць,
А хтосьці схільны да абжорства.

Мужык, ля бутлі — не дыхні:
Інакш зыход — адно — лятальны!
А вось кабеце хоцьбы хны! —
Для слабкіх створана лякарня!

Не жарты — выжлуціць «з гарла»
Каронны нумар віртуозаў.
Да Магамета йшла гара,
А той — на дзіва! — быў цвярозы.

Лаўчылі чынныя мужы
Сцягнуць адзін з другога коўдру.
Няма навацьям мяжы,
Калі за іх бярэцца кодла.

Вунь дзед — эпохі караед —
Успомніў даўнія замашкі,
Калі і ён (бо прайдзісвет)
Хаваў замашкі ад Палашкі.

Глядзі, пакінеш спацішка
Пад сподам з вечара заначку,
Дык ранкам, куме, не шукай:
Там вецер свішча — не іначай!

Зважай, да прыкладу, сусед —
Нашчадак дробнай шляхты,
мабыць, —
Ялей умее ліць як след,
І тым жаночы пол прывабіць.

Як зажадае дзень спачыць,
Прыспічыць месяцу купацца,
Цікаўным сама на пачын
Ў чужой бялізне акапацца.

Шчаслівы той — з дрававіком,
А гэты лашчыць клуб гарматы.
Сагнуты ў крук чарнавіком
Застаўся служба муз гарбатым.

15 (7)

ПАЭЗІЯ

▶ ВЕРШЫ

ЗНАКІ МОВЫ

Споўнілася 75 гадоў з дня народзінаў выдатнага літоўскага паэта і грамадскага дзеяча Томаса Венцлавы. Выдаўшы ў падсавецкай Летуве свой першы зборнік паэзіі пад назвай «Знакі мовы» (1972), ён неўзабаве далучыўся да дысідэнцкага праваабарончага руху. У 1975 годзе Венцлава апублікаваў свой «Адкрыты ліст» да Цэнтральнага камітэта камуністычнай партыі, у якім выказаў сваю нязгоду з афіцыйнай палітыкай уладаў. У тым самым годзе ён далучыўся да дзейнасці летувіскай Хельсінскай групы. Праз няпоўныя два гады Томас Венцлава быў змушаны эміграваць, яго пазбавілі савецкага грамадзянства. Пасля нядоўгага побыту ў Парыжы ён, з дапамогай Чэслава Мілаша, выехаў у ЗША, дзе праз пэўны час атрымаў пасаду прафесара славянскіх літаратур у Ельскім універсітэце. Менавіта на гэты час прыпадае выданне яго наступных зборнікаў паэзіі: «98 вершаў» (1977), «Святло, што згушчаецца» (1990), «Убачанае з-за прысадаў» (1998), «Лірычная анталогія» (1999), а таксама эсэ («Тэксты пра тэксты», 1985; «Формы надзеі», 1992 і інш.), перакладаў з розных літаратур.

На жаль, творчасць Томаса Венцлавы пакуль што амаль абыдзена ўвагаю беларускіх перакладчыкаў (узгадваюцца толькі пасобныя працы Алега Мінікіна). Спадзяюся, што гэтыя мае спробы хоць крыху палепшаць сітуацыю...

Лявон Баршчэўскі

Томас ВЕНЦЛАВА

Верш пра памяць

Чакаеш тых, што адышлі? Яны
Сыйшлі так глыбака: ўжо за мурамі —
Алоўкі, душы, ноч, карціны ў раме,
Снег, дождж, стары гадзіннік з крамы,
Пустыня, вечнасць, пах сасны.

Не ведаю, хто рацыю з іх меў,
Калі ж на ростань памнажаеш ростань,
Знайсіся ў шматгалоссі так няпроста
З няўцямнай цэласнасцю наўме.

Што застаецца? Знакі на вадзе,
На шыбе, на запыленай паліцы,
Падману й волі шмат, верш дзе-нідзе,
Лёс, у якім сапраўднасці — драбніца.

Два галасы даткнуцца да цяпла
Ды смутку горада: тады ўспамінаў
Ім кропля дараваная была,
Як і табе, ды след яе загінуў.

Што ж, смутак, ластаўкай сляпою ты
Ўва мне трапечайся, ўзбуджаеш памяць.
І што твой класіцызм? — ніяк не ўцяміць,
Прычым тут школа чыстай пекнаты.

Ад нас гадзіна адарваная:
Упасці так накіравана ёй
На сходы, калідор, пакою сцены,

На пустку, што існуе распластаная
Паміж былым і будучым нязменна.

Канец 1960-х гг.

© Venclova, Tomas. Kalbos ženklas:
Eilėraščiai. — Vilnius: Vaga, 1972.

Убачанае з-за прысадаў

Там, дзе рос агрэст, новыя гаспадары
ўскапалі градкі,
Сінім падвойным плотам новы жыхар
адлучыў

Двор ад каштанаў. Усе вымярэнні
скурчыліся —
Акром часу. Прасторы было тут заўжды
Больш, як маленству належыць.

Сходамі ўяўнымі
Можна ўзысці ў прыбудову, дзе масніцы
яшчэ рыпаць

Пад нагамі стрыечнага брата:
«Ці надоўга?» — ён
Спытаўся ў нас. «На адну толькі ноч»

(ды сталася
Гэта пазней). На паверсе другім люстэрка
Ператварылася ў камень, паволі ў сябе
ўбіраючы

Шэрань далёкае буры, карону слівіны,
флакон

З прыглушаным пахам парфумы.
Гэтыя раннія бессані:
Гук удараў за сцяной дазваляе ўцяміць,
што ўсё

Мінае, хоць і няспешна, што час
падуладны мове,
Што найцяжэйшыя выпрабаванні
для нас —

Лягчэйшыя ўсё ж за тое, што мы можам
стрываць.

Неба фатаздымкаў за дзвярыма.
На адным — я
Са шклянкай вішнёвага соку, побач сабака.
Збымкі будуюць жыць вечно, хоць ужо
сёння

Мала хто з жывых іх распознае. Сабака
У кутку закапаны, за гэтым падвойным
плотам,

Што ўжо не відзён. А цень, крыху
адпіўшы соку,
Ведае толькі паверхню рэчы, слізае каля
Рабрыстых шпалер, ля абяздоленай
зеляніны,

Што ўжо не відзён. А цень, крыху
адпіўшы соку,
Ведае толькі паверхню рэчы, слізае каля
Рабрыстых шпалер, ля абяздоленай
зеляніны,

Што ўжо не відзён. А цень, крыху
адпіўшы соку,
Ведае толькі паверхню рэчы, слізае каля
Рабрыстых шпалер, ля абяздоленай
зеляніны,

Ля засмечаных гадоў, што не належаць
Ані яму, ані новым уладарам, трохі
рэальнейшым за яго.

Нікому не вядома, што адпавядае гэтай
мёртвай прасторы,
Гэтаму пустому вочку ў сетцы

завулкаў —
Абыякавасць, можа? Боль? Як ні дзіўна,
яны супадаюць.

1995

***

P. K.

Я ведаю: мінае (нават прамінула)
Стагоддзе чорнае — не больш, мажліва,
За тых іншых... Але яно з вялізнай
Ахвотаю нумаравала целы,
Малола душы ў пыл, каб розум
Сябе лічыў за пераможцу. Змроку прорва
З сябе надзею пачала ўдаваць някеска.

За памагатых пыха мела печы,
І тоўшча льду была ў суседнім коле
Пад зоркай скамянелай. Эшалоны
Ішлі ў Нішто, на захад і на поўнач.
Ды ўсё мінаецца. Імперый стоды —
У брудзе і дзядоўніку калючым.
Замоўклі рупары, граніт пабіўся...

Там мы прыйшлі на свет. Ды зараз
Нам страшна абярнуцца, як Арфею,
Сыходзячы адтуль. Што ў нас засела?
Іронія, цярпліваць... смеласць — надта
рэдка:

Хутчэй, няйдзейснага адчуванне
(Віны паменела, граху, што прыгадаюць
Нам дзеці нашы — хоць і Бог даруе).

Мы выбіралі толькі гэта — праўда, ўмелі
Спасцігнуць праўду горкую, нібы дар лёсу.
Мы смерці не ўсхвалялі. Бачылі анёлаў
Над рэйкамі, бетонам. Мы кахалі.
Запальвалі ў бібліятэцы лямпку. Ліха
Вучыліся з дабром не блытаць. Лямпай
Свяцілі ў змроку. Там таго мо і хопіць.

1998

© Venclova, Tomas. Reginys iš alėjos:
Eilėraščiai. — Vilnius: Baltos lankos, 1998.

Пераклад з летувіскай Лявон БАРШЧЭЎСКІ

У ТВАІХ ВАЧАХ

Фелікс БАТОРЫН

***

У змене тронаў, гімнаў, шылд,
На хвалі часу ў бруднай пене,
О, беларус! Ты — Вечны Жыд
За незамольны грэх цярпення.

Цішка Гартны

«Аўроры» стрэл, завозны Смольны.
Грэх незамольны. Лёс няўмольны.
Чужы алтар. Чужы прастол.
І плач жалобы неадольнай,
Жалеза ў горле, быццам кол,
І кол асінавы — у доле...

Ніхто не жыве на свеце дарма

Ніхто не жыве на свеце дарма.
Нават самыя невябітныя
З'яўляюцца фабрыкамі на выпрацоўцы
дзярма

З ужытнага.
Праз іх прадукцыю тлусцее глеба.
На ёй неўзабаве вырасце жыта,
З якога напячэ спажывага хлеба
Для выбітнага цягавіты.
Ніхто не жыве на свеце дарма.
Усіх нас маткі панараджалі,
Каб адных наважалі, другіх зневажалі,
Бо без параўнання ацэнкі няма.
Прыемна сябе адчуваць значным,
Хапаючыся за Богаву бараду,
Годзячы сваім хібам, нябачным і бачным,
Сабе на ўцеху, камусь — на бяду.

***

Гады, вякі, эпоха, эра, вечнасць...
Падрэжа подлаць, а зусім не меч нас.
Страшнейшай зброі ў свеце не было.
Браты мае! Якая недарэчнасць,
Што подласць аніяк не сыйдзе ў тло!

Мінае ішчасце, і мінае слава,
Мінаюць за дзяржаваю дзяржава,
За родам род змяняецца народ,
А подласць, як распаленая лава
Пад тонкаю карой зямных парод,
Бурболіць аніяк не перастане.

Гэй, падабенства Богава! Мы ў стане
Змяніць гараскапічны задзяк:
Не подлічай — і подласці не стане.
Здаецца — проста, але ўсё — ніяк...

Мсціўца

Цямнела. Я свечку паставіў на стол.
І ў зыбікім трывожным святле
Анёл Даравання і Помсты Анёл
Мне кожны далі па крыле.

І лёсу віхор, расчыніўшы вакно,
Пад крылы мяне падхапіў.
І хмельнае ўдарыла ў голаў віно,
Якога нібыта й не піў.

Кінжал сярод пер'я на правым крыле
Завостраны быў з двух бакоў.
Я ўдарыў ім ворага змаху, але
З-пад левага пырснула кроў.

І стаў я благаць: «Каб змагацца са злом,
Дай сіл і цярпення, Гасподзь!».
І з болам заціснуў я левым крылом
Сваю і варожую плоць.

***

Тэорыя, гісторыя, містэрыя,
Калі сярод змагання і трывог
У спамастасцігальнае матэрыі
Народзіцца неспасцігальны Бог.

У свет ён прыйдзе з дзіўнымі хімерамі:
З любоўю, са спагадай, з дабрывёй,
Ратуючы й ратуючыся вераю,
Як самую трывалаю бранёй.

У тваіх вачах

У тваіх вачах засынаюць зоркі,
А прычынаецца сонца.
Тваім голасам сьпяваюць
Усе салаўі і жаўранкі свету.
Калі ты ідзеш,
У слядах тваіх зацвітаюць кветкі.

Калі ты адкідаеш валасы,
Па тваіх плячах
Струменяцца ўсе вадаспады зямлі.
Калі ты глядзіш на мяне,
Святлее мой пагляд,
З грудзей ірвецца песня,
Рукі пахнуць рамонкамі,
А пльнь думкі
Сягае па цэлым свеце —
І вяртаецца да цябе.

Свабода

Каціліся хвалі ў далёкія далі,
У зыбікія глыбі смугі.
Хваліліся хвалі: іх вольнымі звалі.
Ды ў волі былі берагі.

***

Як звонку звонка. Як знутры панура.
Знаёмая жыццёвая фігура!

***

Адно —
сярод спаленых,
Попельна мёртвых пяскоў —
Ляжыць чалавечая сэрца
І грукатна б'ецца!
У. Някляеў

Гэтак сталася нам, гэтак вырашыў Бог:
Мы — суцэльна чуйныя сэрцы.
У пустэльнага стэпу сівец ды былнэг
Злосна кінулі нас крыўдасейцы.

Пад выці і пад гырканне дзікіх звяроў
Уначы, што валодае краем,
Мы жывем, мы пульсуем,
распырскваем кроў
І, б'ючыся, зямлю скаланаем.

у казне грошай на сапраўдныя не назапасіцца. Духавенства паведаміла народу, што не д'ябальская гэта справа, а промысел Божы, які і беражэ места нашае.

Колькі тыя сцены прастаялі, якія беды сваім выглядам адпудзілі, аднаму Богу вядома.

«Чагой-та гэтая старая байка мне ўзгадалася? Былі б унукі дома, ім бы распавядаў, а то вось сам сабе, як прыдуркаваты, байкі баю, — Трафім спыніўся ля карчмы, што насуплена стаяла на рынкавым пляцы. Рэдкія гандляркі, прыгоптваючы на марозіку, раскладвалі свае тавары, у асноўным ежу і саленні. — Так, змізарнеў рынак, як і ўвесь наш падняпроўскі край!» — і дзед, з прыкрасцю піхнуўшы дзверы, увайшоў у некалі самую вядомую ў горадзе піцейную ўстанову.

У кожнай рэчы, у кожным доме жыве нейкая невядомая сіла, што ідзе ад іх гаспадара. Трафім гэта добра ведаў па сваёй майстэрні: абрабаваная, апаскуджаная маскавітамі, яна працягвала жыць сваім ранейшым жывецём, толькі стаілася, ці што. А вось прасторная Лейбавая карчма пасля смерці гаспадара пазбавілася гэтай сілы і дажывала свой век непрыкаянай цагельняй, як ні намагаўся даць ёй новае жыццё Яўген, шустры невялічкі чалавек з прышлых. У карчме было чадна і накурана. Салдатні раніцай тут ніколі не бывала, таму змоўшчыкі аблюбоавалі гэтае месца для сваіх кароткіх сустрэч. Калі Трафім выплыў з белай марознай пары, людзі за сталом павярнуліся да яго, а бурмістр Язэп Левановіч, які датуль штось гугнеў, замоўк і прысеў.

— Дык гэта ж Трафім... Заходзь, браце, якія ў цябе весткі? — падаў голас Рыгор Аскоўскі, пасоўваючыся на лаве. — Ідзі ўжо, садзіся сюды.

— Пан Бог у хату! — прывітаўся з усімі збройнік і прысеў ля Рыгора, папярэдне скінуўшы з сябе драную аўчыну.

— Бурмістр асерагаецца, як бы наша задума раней тэрміну не раскрылася, — патлумачыў Трафіму сусед.

— Вось і я пра тое ж спытаўся вам распавесці, — узняўшыся, пачаў стары. — Сёння ў мяне зноў стральцы пілі...

— Ды каб яны ад гэтай гарэлкі сінім агнём згарэлі! — стукнуў са злосцю кулаком па сталае Сымоншорнік, у якога тыдні з два назад абпітыя стральцы на пацеху звалілі старую цешчу, і тая, не сцяпешшы ганьбы, павесілася ў лазні.

— Трымайся, Сымон, нядоўга ўжо засталася, — паспрабаваў хтосьці супакоіць гарбара.

— Ну і што там стральцы? — спытаў Левановіч.

— Ды нічога асаблівага, толькі вось стары Арэфа па п'яні пачаў балбатаць аб тым, што нешта няладнае задумваецца ў горадзе, маўляў, чужы ён гэта сваім паганым нутром, што вельмі ўжо мы ціхімі сталі, а вязні і тыя буяніць ды хлеба патрабаваць пераста...

У гэту секунду Трафімаў аповед перапыніў страшны, невыжаны крык. Народ ускочыўшы з месцаў, кінуўся да дзвярэй і высыпаў на пляц. Амаль насупраць карчмы, на ўтаптаным снезе маладая баба, па-звярынаму выпочы, спрабавала скрываўленымі рукамі запіхнуць назад у сябе вываленыя вонкі ўнутранасці і яшчэ штосьці, што варушыцца ў празрыстым шэрым пухіры. Побач стаяў здаравенны стралец у брудна-чырвоным каптане і выціраў кривую арабскую

26 кастрычніка вядомаму пісьменніку і грамадскаму дзеячу Валерыю Мікалаевічу КАЗАКОВУ спаўняецца 60. Сонечна жадаем яму травеньскага здароўя, ліпеньскай радасці, кастрычніцкага багацця і штогадовага натхнення!

шабло аб закарэлы падол. Пухір лопнуў, і, перакрываючы ўвесь гвалт, на марозным лютаўскім пляцы закрычала дзіця. І гэты крык заўчаснага жыцця перапоўніў чару людскога цяплення!

Пабялелы Левановіч ледзь чутна прашаптаў умоўленыя словы: «Пара! Пара!».

У хуткім часе гэтае слова, загудзеўшы грозным набатам, абляцела-абудзіла горад; гарадскі галава, як заведзены, бегаў па вуліцах з доўгім недарэчным мячом у руцэ і ўсё выкрыкваў асіплым голасам адно адзінае слова: «Пара! Пара! Пара!».

Па загадзя вызначаным плане Трафіму належала ісці да арсенала, каб дапамагчы народу разабрацца са зброяй. Іншыя павінны былі бегчы да турмы, каб перабіць варту і выпусціць палонных, сярод якіх было нямала ваяўнічай шляхты. Горад кіпеў.

— Трафім! Трафім! Ды не круці ты галавой, тут я. Ідзі, памажы. — Не адразу стары збройнік зразумеў, адкуль покліч. Аказалася, родзіч яго, Адам, расчыніўшы наспеж уваходныя дзверы, крычаў яму з цёмных сенцаў.

— Што там у цябе здарылася? Ці шмат ад мяне, старога, дапамогі?

— Ты гэта... — матнуў галавой Адам, — ідзі зірні, ці таго мы іх?..

Трафім успомніў, што Адаму нядаўна прызначылі на пастой двух стральцоў.

— А чаго ж сам не зірнеш?

— Ды баюся штось. Ты ж ведаеш, я мерцвякоў страх як баюся.

— А забіў як?

— Ды шылаў ён іх, як парсюкоў, закалоў, яны нават і рохнуць не паспелі, — адказала замест мужа яго жонка, заматваючы ў анучу доўгае вострае шыла з вялікім медным кольцам на канцы. — Такую прыладу спаганіў, чым цяпер быдла біць будзеш?

Два нябожчыкі нібы спалі, ні крывінікі вакол, ні змятых барацьбой паспелі. Толькі невялікая чорная дзірачка з засмяглымі па краях кропелькамі крыві выдавала месца, праз якое ў сэрца ўвайшла смерць.

— Ну што... таго? — чамусьці шэптаў спытаў сусед.

— Мярцвей не бывае.

— Чуеш, а хто іх хаваць усіх будзе? Гэта ж якую процьму народу мы сёння перабілі!

— Ды ўжо... Можна, тысяч з пяць, а мо і больш, — адказаў Трафім і падаўся далей.

Шмат маскоўскіх ратнікаў у гэтую раніцу так і не прагнуліся, астатніх жа месцічы гадзін за пяць пакаралі смерцю, як і дамаўляліся, у палон нікога браць не сталі. Выключэнне зрабілі толькі для ваяводаў Сямёна Гарчакова, Мацвея Палуэктава ды камандзіра стральцоў Сафона Чэкіна, якіх, па патрабаванні шляхты, разам з непрыяцельскімі харугвамі адправілі да караля Яна Казіміра. Цяжкім выдаўся дзень.

Трафім вяртаўся ў сваю будку позна. Горад радаваўся і святкаваў перамогу, пасля гэтулькіх гадоў знявагаў і скрухі па ўсім Магілёве гуляла бязмежная радасць. Колькі ворагаў было зрынута ў гэты дзень, ніхто лічыць не стаў, ды і не трэба было гэта. Пакараўшы смерцю зло, шмат жыццяў збераглі. Вестка пра подзвіг месцічаў паляцела нябачнай маланкай па навакольных гарадах і вёсках. Не заўтра, дык пазаўтра яна мусіць дасягнуць абедзвюх варагуючых сталіцаў. «Вось і добра, — думаў стары збройнік, — можа, і мае там у сваіх туляннях пацешацца за землякоў. А то, глядзіш, Бог злітвецца і дасць яшчэ гадкоў колькі жыцця, можа, і перамогу ўбачыць даўдзецца...» — стары піхнуў дубовыя дзверы свайго жылга. Яны былі замкнёныя знутры.

— Што за халера... — Трафім паставіў на снег невялікі вузельчык з ежай, якой пажывіўся ў ратушы, і з сілай піхнуў дзверы плячом. Тыя адчыніліся, і яго сілай увалаклі ў цемру майстэрні.

— Так, а вось і наш дзядок з'явіўся, — падносячы каганец да Трафімавага твара, прамовіў Арэфа. — Ты куды, гніда, крэсівы схавай? — здаравенны кулак вухнуў у твар.

«Вось гад, былі б зубы — выбіў бы да чортавай кумы...» — падумаў стары, глытаючы салёную ад крыві сліну, і агледзеўся. У прасторным пакоі яблыку не было дзе ўпасці, вакол стаялі, сядзелі, выглядалі з бакавых маскавіты.

— Ды колькі вас тут набралася?.. — шчыра здзівіўся стары і знепрытомнеў ад моцнага ўдару ў галаву чымсьці цяжкім.

На халоднай, запляванай падлозе Трафім хутка ачуўся, але працягваў ляжаць, не падаючы прыкметаў жыцця.

— Ваша міласць, не надзець спяшыць. Хай бунтары супакояцца, добраўна адзначаць перамогу ды і спачываць сабе з мірам улягучца, — пераконваў кагосьці Арэфа, — вось тады мы і рушым, да брамы вось усяго нічога...

— Вежы трэба падарваць, усё ў шчэпкі! Я яшчэ сюды вярнуся, яны ў мяне за ўсё адкажуць! Гады!

— Адкажуць, барын, адкажуць! І вежкі рванём! Порахаў жа там — дзякуй богу! Толькі вы пакуль не крычыце, а то няўрокам кажучы...

— Старога прыдушыце, каб чаго не выкінуў.

— Не, бацюшка барын, дадушчыць мы яго заўсёды паспеём, а перш ён нам яшчэ паслужыць, і дарожку пакажа, і перад царом пра здраду гарадскую распавядзе. Ён вухлы старычына.

— Глядзі, сукін сын! Што не так — тры скуры спущу.

— Нават не турбуйцеся, барын, усё будзе як найлепш, — адказаў ялейным галаском Арэфа і, дачакаўшыся, пакуль начальнік адыдзе, пазваў: — Гразь, Мікіта, ходзь сюды. Цягніне гэтую падлу ў склеп, там дзесьці справа, здаецца, дзверына ёсць. Толькі не паламіце дзеда, ён жывым і цэлым патрэбен.

Стральцы, не спяшаючыся, зацягнулі Трафіма ў заваленае хламам падзем'е і, прымастаколіўшы ля нейкай разбітай скрыні, ужо збіраліся ўздымацца назад, як, шчыльна прычыніўшы дзверы, да іх са свечкай у руках спушціўся ўсюдысны Арэфа.

— Значыць так, малойцы, як дамо драпака і будзем ужо за горадам, барына ў расход. Ціха так спаткнуўся і шыю скруціў, хто там, у цемры ды мітусні, разбярэ. Дзеда ж беражыце больш, чым вока. Мне тут сёння пра яго сынка сярэдняка шапнулі. Калі што якое — пагандлююся. Гэй, дзед, ты ўжо даўно ачухаўся, я знаю. Ты гэта... на мяне не дзьміся, гэта цябе барын мушкетам па калгане гваздануў. Ён дрэнны. Будзеш мяне слухаць, мо і злітуюся, і па-людску пахаваю.

— Свечку пакінь, клапатун, а то пакуль бегчы надумаеш, мяне тут пацукі жыўцом згрызуць, — не ўздымаючы галавы, азваўся Трафім.

— Знай праваслаўную дабрыню, ток і агнём, глядзі, не балуй! — іржануў Арэфа і, прымайстравіўшы свечку на прызначаную дзеля гэтага палічку ля дзвярэй, выйшаў вон, і за ім глуха шоркнула завала.

Паляжаўшы хвілін з дзясць без руху, нават не адганяючы асмялелых пацую, якія з вясёлым піскам ужо заснавалі вакол, збройнік прыслухоўваўся да падзеяў на версе і абдумваў сваё становішча.

«Ох, боўдзілы, у ліцвіна са склепа хадоў гэтулькі, што да Вільні да раніцы дабрацца можна. Але бегчы мне не выпадае, ды і няма патрэбы. Вось, Трафім Зянончыч, а ты вечарам бедаваў, што ніводнага гусака маскоўскага на ражон не насадзіў. Вунь іх зверху колькі, можа, душ з трыццаць. Хоць адкуль у іх душа, з душой хіба бабу цяжарную па жываце шабляй секчы буш? Эх, Матка Боская Вастрабрамская! Не пагневайся на мяне за зробленае...»

Стары, хістаючыся, устаў, падпёр тоўстым калом дзверы, узяў свечку і пайшоў у далёкі кут свайго склепа. Пакорпаўшыся з крыху паржавелымі заваламі, ён адчыніў патаемную дзверцу ў суседняе памішканне, застаўленае кадкамі з порахам. Калісьці гэты порох ён з сынамі цішком начама катаў з гарадскога арсенала, куды вёў усімі забыты старадаўні падземны ход. А ў першыя дні акупацыі яны і зусім асмялелі, прыстойна цапнулі. Ужо і барышы палічылі. Але, бач ты, — як справа павярнулася... Праход гэты яны пазней ад граху далей падарвалі.

Польмыя свечкі вагалася, вагаўся і Трафім. Ён ведаў, што самы страшны вораг рашучасці — думкі. Падняў свечку вышэй і, знайшоўшы вачыма пабітую кадку, падумаў: «Ну, вось, Арэфа, не атрымалася па-твойму, не ты мяне, а я цябе хаваю», — і паднёс да чорных зерняў жаўтлявае полымца...

Амаль чатыры стагоддзі мінула з тых часоў, усё забылася і сплыло ў зыбкае марыва бяспамятства, толькі праклён маскоўскага патрыярха Нікана як вышэйшая пахвала мужнасці грамадзян Магілёва дагэтуль вісіць над горадам.

▶ ВЕРШЫ

КЛАСІКА З КУТАСІКАМІ

З ПАДРУЧНІКА ПА ІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

перанісаў Тодар БРОХВІЧ

Мужык

Эх, была калісь часіна:
Мудрых класікаў рука
Апявала селяніна,
Апявала мужыка:
І дурны ён, як варона,
Чалавек ён, хоць мужык!
Прыйдзе час, дастане трона
І жыцця пазнае шук!
Будзе панам-уладарам,
Сцвердзіць Край на цэлы свет!
То была пазтаў мара,
Іх пачэсны запавет...
Не ў лапцях арэ загоны
Сёння вечны той мужык,
Толькі ў думках ад вароны
Адставаць ён не прывык.
Як калісьці пан багаты
Быў яму жыцця стырном,
Так і ўсяж, хоць чорт вусаты,
Хоць карузік пад багном,
Яму трэба моцны тата —
Моцны тата з бізуном!

22.03.2006

Над ёю Замак, як магерка,
заўжды трымае небакрай,
хоць слаўны час, хоць паняверка,
І шэпча сам сабе: «Трывай!»

Трывай, як продкі, паціхутку
перамаглі крыжацкі зброд,
Герой быў,
хоць не ў Навагрудку, —
таемна-змрочны Валенрод,

Тады ж і мужняя Гражына
паганьбіць не дала свой край...», —
«Ды ўжо тут іншая айчына
і новы час тут, выбачай!..

Ад гістарычных аналогій
карысці сёння нам няма:
даўно збылі мы лад убогі
і след крыжацкага ярма.

І ўжо даўно тут край свабодны,
і сам народ тут гаспадар,
і князь нам быццам бацька родны...», —
нясецца гучны голас хмар.

22.03.2006

Маўкліва Замак пазірае
на хмар дзівацкі выкрунтас:
«Ну-ну, вас шмат тут пралятае,
ды вецер дзьме — і няма ўжо вас...»...

І Замак, мёртва ўрослы ў глебу,
дзе пачынае памяць род,
«Трывай...», — шаптаў сабе і небу,
як годны рыцар Валенрод.

26.03.2006

Песня пра зубра

(ўдакладненне дарвінізму)

Малпы радасна скакалі
у трапічных гушчах,
бо да шчырых беларусаў
на дрыгвах і ў пушчах

аніякіх дачыненняў
адылі не маюць,
хоць бы Дарвіна чытаюць,
хоць і не чытаюць.

Першапродак беларусаў,
як даўно вядома,
быў ці то вужака хітры
ці мядзведзь-нязломак,

22.03.2006

быў яшчэ, як нам даводзіў
Мікалай Гусоўскі,
ў генафондзе беларускім
пачатак зуброўскі.

Толькі той зубрыны статак
у эпасе новай

стаўся рэдкім, экзатычным,
і цяпер асновай

тут слімак, які ў істоце
ўсё ператрывае,
прыме форму, хто якую
яму загадае,

любіць цёплае балотца,
сам з яго ж і ўзяўся...
Так што Дарвін пра народ наш
моцна памыляўся:

ён ніколі ўласнай долі
не перапартачыць,
як слімачых ідэалаў
не пераслімачыць.

26.03.2006

Гутарка старога дзеда пра сабак і слімакоў

(урывак з невядомага ананімнага верша)

...Жыве айчыны дух свабодны!...
А тут я бачыў праз вякі,
як занялі ландшафт прыродны
на ўсім абшары слімакі.

Слімак цяпер у генафондзе
сваю выкрывае мадэль,
і рэй вядзе ў тым слаўным родзе
не нейкі блазан-курдупель.

І нам патрэбна ганарыцца,
што новы вырастае звер,
як найхутчэй аслімачыцца,
задача кожнага цяпер.

Не трэба у Еўропу віза,
ёсць піва, танныя харчы
і млы сэрцу тэлевізар,
што брэша зранку да начы,

як той сабака — зух лядачы,
дый любяць слімакі той брэх:
ён дух гартуе ўсёслімачы,
і то не лічыцца за грэх.

Скуль жа ўзяліся адшчапенцы,
што не зваліся праз вякі?
Не патачылі іхніх сэрцаў
сабачай песняй слімакі.

Як так магло вабшчэ зрабіцца,
што ў чудны слімачыны рай
яны не хочаць улучыцца —
і свой шукаюць небакрай?

Куды ідуць яны кагалам,
псуваюць у горадзе пейзаж?
Яны слімачым ідэалам
абраза поўная, заўваж...

За гэта трэба ў каталажску
саджаць свавольных забіяк!
А я скажу ўрачыста й важка:
«Я буду жыць, бо я слімак!»...
(На гэтым рукапіс абрываецца).

27.03.2006

Аліндарка

Ён нарадзіўся з кепскім знакам,
І каб наогул лёс не звёў,
Запанавала небаракам
Пытанне ўласных каранёў.
За гэта ён дастаў астрогу
І зразумеў: каб вольным быць,
Патрэбна ўжо не так і многа:
Паперку — метрыку здабыць!
А значыць, трэба да начальства,
Каб радавод, як ёсць, прызнаць!
Аднак штаноў няма, бо з малства
Паспеў з усіх павырастаць.
Айчымы дае хлапчыне порткі,
Валёнкі з грубкі дастае...
Але якасць песня з форткі
Ляціць і справу ўсю псуе:
«Што ў та робіцца на плошчы
на вясновым на вятры?
Джынсы сінія на мошчы
нацягнуў і дзед стары!..».

Глядзіць з акенца Аліндарка:
А там народ на пляч ідзе,
І кожны рухаецца шпарка
У той паважнай грамадзе.
Ды, ё маё, што ў іх на ср...цы?!
Ну кожны ў джынсах, як адзін,
І ўсе ідуць, каб людзьмі звацца
І метрыку сабе здабыць!
Штаны ж не нашага фасону —
Нябось, Амерыкі тут знак,
Што без ніякага пардону
На свой капыл нас кроіць так.
Нядоўга думаў Аліндарка,
Хто ён — шпіён ці патрыёт, —
Бо прападала гаспадарка
Праз той няўцяжмы закалот.
Айчымы, хоць быў яму няродны,
Ды Аліндарку спагадаў.
І атрануўся хлопец модна
І сам на пляч пашибаваў.
А там! А там! Авоі! Авоі!
Пануе джынсавы настрой!
«Дык сапсуецца ж хлопец ваш, —
Айчыму кажучы грамадзяне, —
Пакуль той джынсавы кірмаш...
Пакуль ён метрыкі дастане!»...

30.03.2006

Босыя на вогнішчы

А ёй, навошта ж нас разулі!
Няма ні ботаў, ні кашулі,
І хата, глянё, адно гнілішча,
І грады — бруд ды папалішча.
Куды ісці, за што ўчапіцца,
Ды каб жа зноў не памыліцца?!
Але аснова ўсіх асноў —
Суровы крок бальшавікоў!..
Ідуць да зор яны ў прастору,
Ад іх шалёнага напору
Няма, разутым, нам ратунку,
Мы ж Беларусь нясем у клунку.
Але ж з яго нам толькі мукі!
Каму дамо — ў якія рукі?..
Ідзем, крычаць адны, ў Еўропу!
Другія тнуць: Еўропу ў жо...!
А тут прыемны дрэнк акоў —
Суровы крок бальшавікоў!
Парадак жорсткі нам ратунак,
Дык аддамо ім гэты клунак!
Бо на халеру тыя боты?
Глуздам ад іх адны турботы!
Мы ж будзьма дружэна, анягож,
У шчасце крочыць басанож!

30.03.2006

Інтэрмедыя

(фрагмент батлейкі)

Вясліцца сёння чэлядзь —
Кірмашовы дзень гудзе,
Сонца, глянё, як блін той, дзеляць
У паважнай грамадзе.
Інтэрмедыя на рынку
Разгулялася як раз...
Ну-ка, даць мне цэлы блінку!
Шле цар Ірад свой указ.
Зараз-зараз, мой царочку,
Падпілінуем той мамэнт —
Цэлы блін з'ясці! Кіёчку
Ўсе дастаюць на дэсерт!..
Ох, і смешная прыгода
У вясновы дзень гула!
Сонца скрала непагода
З кірмашовага стала!

Васількі

Нябёсаў сінь цячэ з-за бору,
і тчэ, забыўшыся, рука
замест капусты, як узору,
цвяток радзімы васілька...
Яго збіралі інсургенты
ў палях айчыны для красы,
каб дарагія кампаненты
заткаць у цуда-паясы...
Дый нам не трэба тое цуда —
нашто яно? Капуста ёсць!
«І хопіць з нас яе пакуда», —
казаў галоўны ягамосць.
І ў цэлым поле папсавана
тым пустазеллем праз вякі!
Было ж і прагаласавана:
скасіць усюды васількі!
І насадзіць наўкруг капусты —
з яе карысць грамадству ёсць,
а ад красы — адны распусты,
казаў галоўны ягамосць.
І так змаганне павялося,
каб васількі з зямлі прыбраць,
адно ніяк не задалося —
нябёсы перафарбавалі!

22.03.2006

Гражына

Да Навагрудка мчыць фурманка,
Прад ёй вясновыя гракі.
Гара, як годная шляхцянка,
глядзіць удалеч з-пад рукі.

19 (11)

ПЕРАКЛАДЫ

▶ ВЕРШЫ

ВАЛЬНЬСКІЯ ПТУШКІ

Васіль ГЭЙ

***

Быццам пёрка на ветры, натхненне
Я лаўлю ў існаванні зямным.
І мне свет за найменнем найменне
Адкрывае ў бязмежжы сваім.

Калі ж кіне ваўчыную зграю
Ноч бязвер'я — сябе засланю
Я запаленым словам, бо знаю:
Звер і сёння байца агню.

Пераклаў з украінскай Алесь Каско

Ніна ГОРЫК

Эцюд з наттуры

Ляжыць на лапах — незайздросны лёс.
Не варухнецца хвост... Не лыпне вока...
Вуголле промняў сыплецца з нябёс.
Віюцца мухі...
Сумна. Адзінока.

Раней было тут весела ў двары.

Цяпер жа пустка.

Выпалі вароты...

Раней сабака быў — і злосць, і спрыт,
Такому ў костку не кладзі да рота.

Цяпер жыве тут вецер на вярбе —
Піць росы на мурогах штодня прастуе.
...Быў малады і ведаў кошт сабе,
Цаны не ведаў скарбу, што пільнуе.

Перагрызаў жалеза ланцуга,
Любіў свой брэх і лез у варажнечу.
Ляжыць на лапах — як сама туга,
Маўклівую вартуе паражнечу.

Пераклаў Кастусь Жміньюк

Надзея ГУМЯНЮК

***

Ты садзіш сад, хоць і малоціць град,
Крывавяцца нацёртыя далоні.
Дзяўбуць ільдзінкі, як шрацінкі, скроні,
І не набраўся моцы вінаград.

І бачыш ты, што ў зелены прысад
На гольцы цуда-яблык пальмнее.
Усё адно — ад Бога ён ці Змея,
Ты садзіш сад. Ты проста садзіш сад.

Пераклаў Іван Мельнічук

Іван КАТОВІЧ

***

Якое меры сплацім мы цану
За зневажанне роднае нам мовы?
За наша слова на правах паловы,
Спазнаем колькі церняў-пальну?

Лясы і стэпы доўгія вякі
Жывыя, бо ліюцца цуда-зукі,
Якія іх назвалі без прынкуі
З'ядналі разам у прытон п'янкі.

Выток арыўскі, гістарычны сцяг
Выводзяць люд пад Круты, на Майданы,
Назло пагрозам, плёткам, здэкам, ранам,
Назло ўсяму, што сее хіжы страх.

Цябе не варты слоў чужацкіх звон,
І ты не прысягай чужою сцягу —
Чужым багам не пазычай адвагі,
Не лезь у наймы на чужы загон.

Паколькі пад пагрозю сваё,
Паколькі наша сэрца пад пытаннем, —
Чужым героям не спявай асанну —
Дастойныя і ў нашым доме ёсць.

Пераклаў Мікола Сянкевіч

Клава КАРЭЦКА

***

У прамым эфіры лесу
Жабы піяраць свой спеў,
Заходзяцца крыкам, аж заклала вуха.
А наймацней іхні жабыны Павароці,
А ці, можа, і Каруза.
У салавейкі шок. Змоўк —
І ні гуку з дзюбіны.
А так акапэльна за душу браў,
Што назвалі яго Салаўяненкам.

Зязюля ўчора збілася з ліку.
Кажэ, не пры сваім розуме.
У каго ёсць ручка ці аловак
Запісвайце за мною,
Інакш, далібог, паадпраўляю на той свет
Не тых, каго трэба —
І пазбаўлюся працы.
І толькі ў дзятла, як заўсёды,
Не баліць галава.
Ён тэлеграфуе ў суседнюю дуброву:
У нас жабы спяваюць —
Аж гай гудзе.
У салавейкі шок.
У зязюлі шыз, не ў сваім розуме...

А што ў вашай дуброве?

Пераклаў Мікола Сянкевіч

Алена КРЫШТАЛЬСКА

***

Не проста заапарк — прыродны
запаведнік.
Тут малпачкі жывуць і зіркаюць
з-за крат.
Усё як у людзей. Спяшайцеся наведцаў,
Каб паказаць сябе, пабачыць зверанят.

Знаёмцеся: сям'я. Дзе тлум —
там і радзіна.
Нянавісць і любоў. Жыць для патрэб —
іх кон.

І так, як і ў людзей, тут з бацькам блы-
таніна.
Адна на ўсіх Зямля. Адзін на ўсіх прытон.

Пераклаў Мікола Сянкевіч

Андрэй КРЫШТАЛЬСКИ

***

Запісвай сны, як дзіўную аповесць.
Яны — міраж.
Іх не ўтрымае зрок.
І ноч — астрог. І наплывае споведзь...
Блішчыць агеньчык. А навокал — змрок.
Шчыміць душа.
Яна ў сваёй аскезе.
За хвілю ранак бомкне ў срэбны гонг.
І застануцца сажая на снезе
Сляды начных турботаў і трывог.

Пераклаў Алесь Каско

Віктар ЛАЗАРУК

Касмічнае

Над сном заплаканы лятак
Тараніць выстылы абсяг пустэчы...
Святла не трэба. Бачна й так.
Хай нервы адпачнуць і рэчы.

Падключаны да ночы тэлефон.
Гудзе трывожна ў свеце зумер.
Чаго ж ты, сэрца: будзь разумней.
Суровы космасу закон.

Разбуцца. Вольны. Сам, адзін я.
А крылы? Вешай і сушы.
Ад холаду здрыгнуўся халадзільнік.
Пра што ён мроіць у цішы?

Наш час? Дакладнасць у спружыне,
У гірах вечнасці: цік-так.
Прашыў нам сэрца задыхак,
Прытарушыў жа марсіянскі іней.

Над сном заплаканы лятак...
Цік-так... заплаканы... цік так...

Пераклаў Алесь Каско

Вікторыя ЛІТВАК

***

Заціх дрымучы лес, саплі ў ім зайчаняты,
і нават шэры воўк пахртваў ува сне.
Не спалася адной, старой такой,
калматай
бабулечцы Язе — на лаўцы пры акне.

Не снілася ёй сноў — ні добрых,
ні паганых,—
ні казак дзвесце год, ці нават больш яшчэ.
Чакала, у тузе, калі наступіць ранак
і ў гасці прыйдзе хто — хай нават
і Каішэй.

Той самы, пра якога пішуць людзі,
ці ўнукаў здагадаліся б прыслаць
з мястэчка ці сяла, адкуль ужо там будзе,
ці пазваніў бы хто. Ды правады маўчаць.

Тут правады маўчаць, наогул тут няма іх.
Ні ўнукаў, ні дзяцей — у шлюбце не жыла.
Бабулечка Яга ўздыхне, заварыць чаю
і сядзе зноў чакаць, ну... хоць бы НЛА.

Пераклаў Мікола Сянкевіч

Пятро МАХ

Урок Радэна

З гарадка на Вальні
дзяўчына
У Парыжы
Радэна
шукала.
Мела ў скульптары выйсці.
Папытаўся Радэн у дзяўчыны:
«А ці хопіць цярэння ў паненкі?»

«Што, цярэння?! —

здзівілася тая. —

Я натхненна шукаю».

«О, пустое!

Не веру ў натхненне».

«Але ж вы...».

«Так, я скульптар, дзяўчынка».

«І...».

«...Пытанне яшчэ вам такое:

Што вы любіце

ў свеце

найболей?»

«Ну, вядома ж,

мастацтва,

скульптуру...»

«Не, не тое

мне кажаце, любка...»

«Вы адкуль?».

«З Украіны».

«Тады чуеце,

што вы павінны

Найсардэчнай любіць,

мая панна,

Каб у скульптары выйсці?»

«Што?»

«Украіну».

Пераклаў Алесь Каско

Алег ПАТУРАЙ

***

Далёкіх кімерыццаў звалі са свету скіфы.
А скіфаў рой сармацкі навечна змеў
з зямлі.
Сарматы, як і скіфы, жыць засталіся
ў міфах:

Атрады змрочных гунаў па іх касцях
прайшлі.

І як не не падзівіцца з дурноты чалавечай!
Ледзь вылезе з пячоры на белы свет дзікун,
Патроху абжысвецца, падумае аб вечным,
Аж зірк... над ім дубіну заносіць юны гун.

Пераклаў Мікола Сянкевіч

Алена ПАШУК

***

Расла нібы яблынька
На родным падворку
Птушкі ў косы
Белья вершы ўпляталі
Каб як заручына была
Не адчула не заўважыла
Як перасадзілі
Бацькам за спіны
Пусціла карэнне
На тры метры ў неба
Ды вальнеськія птушкі
Усё адно пазналі
Па звалых кветках на хустцы
Бо я даўно ўжо не заручана
А прывучана
На новае імя адзвацаца
Спасу яблык да ног класці

Пераклаў Іван Лагвіновіч

Міхайла ПРАНЬКО

Вокнамі да сонца

Я слаўлю дзень любімае зямлі
і мой народ, як сад у сонцы веснім.
У Бацькаўшчыны нашай два крылы:
ў натхненні праца
і, як птушка, песня.
Каб смех іскрыў з дзіцячых вачанят,
каб войнаў хмары над зямлёй не звіслі, —
звініць напружанне любога дня
у мускулах і ў неспакойнай мыслі.
Рукамі працавітымі, дабром
і мудрасцю народа-дабратворца
мая айчына ставіць новы дом
з адчыненымі вокнамі да сонца.

Пераклаў Міхась Рудкоўскі

Ёсип СТРУЦЮК

Краса

Зялёныя сады,
зялёная вясна
і пералескаў сонечных улонні,
абдымецца з сасной сасна —
ажно рыпцяць шурпатыя далоні.
Усё тваё,
і тут жыццём тваім
жывуць дубы —
гамоняць горда з небам.
Заходзяцца ад песень салаўі,
а песень новых і зялёных трэба.
Усё тваё:
ад ласкі баразны
да залатога пылу Казярога —
і скрозь шалёны дзівачвет вясны
туды твай сьвіноў ляціць дарога.
Зямля мая!
Душою і чалом
схілюся ў маладыя твае росы.
...Ды не забуду,
колькі праплыло
скрозь песні слёз
і песень тых скрозь слёзы.

Пераклаў Мікола Купрэў

Тацяна ЯКАЎЮК

***

І прыйдзеш у наш,
дзе усё згублена, свет —
Ні сярбро тут, ні родных,
ні блізкіх...
І вецер шалёны
ў тупік панясе
Па дарогах, каменных і слізкіх.

Пераклаў Кастусь Жміньюк

ПАМЯЦЬ

20 (12)

▶ ГЕНАЦЫД

ТОЛЬКІ АДНА НОЧ: 29 КАСТРЫЧНІКА 1937 ГОДА

(МІНСК, УНУТРАНАЯ ТУРМА НКВД)

Леанід МАРАКОЎ

75 гадоў назад — 29 кастрычніка 1937-га, у дзень Ленінскага камсамола і, напэўна, у гонар 20-годдзя Кастрычніцкага перавароту, у сталіцы Беларусі адбылася акцыя, аналагаў якой яшчэ не ведала гісторыя чалавецтва. На працягу ночы былі расстраляныя каля 100 грамадскіх, культурных і палітычных дзеячаў Беларусі. Па крупінках, на працягу дзесяці гадоў, мне лёсіла сабраць звесткі пра пакутнікаў.

Спачатку былі адшуканы імёны чатырнаццаці закатаваных, потым дваццаці двух, трыццаці пяці, шасцідзесяці васьмі... Паралельна збіралася інфармацыя і пра сталінскіх апырчнікаў, нелюдзяў, якія катавалі і расстрэльвалі... І гэта аказалася самым цяжкім: большавікі правялі татальнае знішчэнне слядоў арганізацыянага імі генацыду супраць эліты беларускага народа: спачатку забілі тых, хто расстрэльваў, а потым і галоўных выканаўцаў...

У Архіве прэзідэнта Расійскай Федэрацыі (вопіс № 24, справа № 411) захоўваецца «Спіс лиц, подлежащих суду военной коллегии Верховного суда Союза ССР». У спіс уключаны «ворагі народа» з усяго Савецкага Саюза ад Далёкаўсходняга краю, ад паўночнай ледзяной Комі АССР да сонечнай курортнай Крымскай АССР. Спіс датаваны 7 верасня 1937 года. І падпісаны І. Сталіным, В. Молатавым, К. Варашылавым, М. Язовым. Спіс асуджаных па першай катэгорыі (да вышэйшай меры пакарання — расстрэл) па Беларускай ССР налічвае 103 чалавекі, па другой катэгорыі (прыгавораны да 10 і больш гадоў зняволення ў канцлагерах) — 6. Спіс па Беларускай ССР датаваны 15 верасня 1937 г. і падпісаны І. Сталіным, В. Молатавым і начальнікам 8 аддзела Галоўнага ўпраўлення Дзяржаўнай бяспекі СССР старшым маёрам У. Цэсарскім.

Згоду, дакладней, загад на знішчэнне па ўсім СССР тысячаў (атрымаецца мільёнаў) ні ў чым не вінаватых людзей далі вышэйшыя кіраўнікі краіны. Загад дадзены, і яго трэба было выконваць, а лепш... перавыконваць. Што і было зроблена ў невыпадкова прызначаную ноч.

29 кастрычніка 1937 года на працягу начы ў сутарэннях унутранай турмы НКВД (так званай «амерыканкі») былі расстраляны паэты Алесь Дудар, Юрка Лявонны, Валеры Маракі, Ізі Харык (даданы ў смяротны спіс, як і шэраг іншых дзеячаў культуры і грамадства ўжо мясцовымі энкавэдыстамі), Сяргей

Мурзо, Зяма Півавараў, Міхась Чарот, Арон Юдэльсон, прэзаікі Платон Галавач, Міхась Зарэцкі, Васіль Каваль, Майсей Кульбак, Васіль Сташэўскі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Анатоль Вольны, літаратурны крытык Якаў Бранштэйн, Саламон Левін, Пятро Хатулёў, Макар Шалай, журналісты Павел Шаптакоў і Віктар Вайноў, наркамы асветы Аляксандр Варончанка, Аляксандр Чарнушэвіч, крытык, публіцыст Хацкель Дунец, наркам юстыцыі БССР Максім Ляўкоў, нам. наркама земляробства БССР Аскар Сапрыцкі, адказны сакратар СНК БССР Іван Бурдыка, другі сакратар ЦК КП(б) Беларусі Мікалай Дзеніскевіч, загадчык асобага сектара ЦК КП(б) Беларусі Міхаіл Лабадаеў, сакратар Барысаўскага РК КП(б) Беларусі Леў Маісееў, начальнік ўпраўлення па ахове аўтарскіх правоў пры СП БССР Іосіф Кудзелька, начальнік планава-фінансавага ўпраўлення наркама асветы БССР Дзмітрый Сялоў, дзяржаўны і грамадскі дзеяч, педагог, рэдактар Аляксей Кучынскі, дзяржаўны дзеяч, педагог, публіцыст Язэп Каранеўскі, загадчык секцыі геаграфіі Інстытута эканомікі АН БССР Сцяпан Маргелаў, загадчык вучэбнай часткі Мінскага вышэйшага педінстытута Міхаіл Рыдзэўскі, фізік Яўген Успенскі, вучоны-аграхімік Рыгор Пратасеня, выкладчык Мінскага Белпедтэхнікума Ігнат Афанасьёў, настаўнік Іван Жывуцкі, студэнт гістфака Ленінградскага дзяржаўнага ўніверсітэта Саламон Лямперт — і многія іншыя невіноўныя ахвяры большавіцка-камуністычнага рэжыму...

Сёння ўжо цяжка ўдакладніць, калі — 29-га (у 23:45, да прыкладу) або 30-га (скажам, у 00:15) кастрычніка 1937-га — расстралялі беларускага прэзаіка і грамадскага дзеяча Янку Нёманскага, паэтаў Тодара Кляшторнага і Юлія Таўбіна, нам. загадчыка сельскагаспадарчага аддзела рэдакцыі газеты «Віцебскі пралетарый» Прохара Іспраўнікава, начальніка ўпраўлення вышэйшай школы наркамасветы БССР Вадзіма Башкевіча, нам. наркама

асветы БССР Іосіфа Гершона, загадчыка аддзела школ і навукі ЦК КП(б) Беларусі Мікалая Арабя, рэктара БДУ Ананія Дзьякава (Дзякава), старшыню ЦК прафсаюзаў БССР Захара Кавальчука, сакратара Варашылаўскага РК КП(б) Беларусі Захара Кавалёва, начальніка ўпраўлення будаўнічых работ пры СНК БССР (?) Анатоля Аўгустынічыча, дырэктара трэста «Галоўхлеб» БССР Георгія Барзунова, начальніка ўпраўлення шкляной прамысловасці наркамата лёгкай прамысловасці БССР Мікалая Кандрашчука, дырэктара Белпрамторга Саламона Кантара, загадчыка аддзела хлебнай групы наркамата ўнутранага гандлю Барыса Малова, сакратара Дзяржынскага РК КП(б) Беларусі, члена ЦК КП(б) Беларусі Барыса Мар'янава, кансультанта ўпраўлення справамі СНК БССР Дзям'яна Міхайлава, дырэктара Гідролізнага вопытнага завода наркамата мясцовай прамысловасці Сяргея Міцкоўца, кансультанта СНК БССР па камунальных і транспартных справах Васіля Петрушэня, загадчыка сакратарыята СНК БССР Якава Спектара, наркама саўгасаў БССР Андрэя Турлая, загадчыка лабараторыі Віцебскай ветэрынарнай станцыі Івана Карпенку, нам. дырэктара

Загад на знішчэнне па ўсім СССР тысячаў (атрымаецца мільёнаў) ні ў чым не вінаватых людзей далі вышэйшыя кіраўнікі краіны

па навуковай рабоце Віцебскай навукова-даследчай ветэрынарнай станцыі Элзіра Мазеля, загадчыка кафедры Віцебскага ветэрынарна-навукова-даследчай ветэрынарнай станцыі Паўла Мухіна, загадчыка лабараторыі біяфабрыкі №5 у Віцебску Панцяля Сердзюка.

Уключаныя ў сталінскі смяротны спіс начальнік ветэрынарнага ўпраўлення наркамата земляробства БССР Пасманік Міхаіл Львовіч (нарадзіўся ў 1903), яго намеснік Іваноў Аляксандр Васілевіч (нар. у 1898) і старшы ветэрынарны ўрач

ветэрынарнага ўпраўлення Гурскі Канстанцін Іосіфавіч (нар. у 1903) (разам з машыністам паравознага дэпо станцыі «Мінск» Бяганскім Іосіфам Вікенцьевічам (нар. 1.1.1881), бацькам таксама рэпрэсаванай пісьменніцы Ядвігі Бяганскай і 20-цю іншымі далучанымі да спіса мясцовымі энкавэдыстамі) 17 кастрычніка 1937 года былі асуджаны да вышэйшай меры пакарання і расстраляны.

Наркам унутранага гандлю БССР Гурэвіч Нохім Гіршавіч (нар. у 1895), падчас арышту беспрацоўны Ермакоў Мікалай Паўлавіч (нар. 1.5.1894; 4.11.1937 была арыштавана, а 28.11.1937 асуджана да 8 гадоў ППК і этапавана ў Карагандзінскі канцлагер НКВД Казахскай ССР яго жонка Ермакова Францішка Іванаўна), загадчык кафедры Віцебскага ветэрынарнага інстытута Міхееў Мікалай Іванавіч (нар. у 1905), загадчык складам «Галоўнафты» Пятрашын Кузьма Рыгоравіч, падчас арышту беспрацоўны Пітомцаў Міхаіл Мікітавіч (нар. 13.11.1902; 4.11.1937 была арыштавана, а 28.11.1937 асуджана да 8 гадоў ППК і этапавана ў Карагандзінскі канцлагер НКВД Казахскай ССР яго жонка Пітомцава Аляксандра Георгіеўна, настаўніца Мінскай школы №6), нам. начальніка штаба, палкавы камісар 16 стралковага корпуса Папльыка Іван Майсеевіч (нар. у 1890; 25.9.1932 органамі АДПУ быў арыштаваны і 2.12.1932 асуджаны за «ўдзел у контррэвалюцыйнай кулацкай арганізацыі» да 5 гадоў ППК Папльыка Сцяпан Майсеевіч, яго брат; 6.11.1937 (разам з сынам Канстанцінам; нар. у 1917) была арыштавана, а 16.5.1938 асуджана да 8 гадоў зняволення і выслана ў Краснаярскі край яго жонка Папльыка Юлія Іванаўна, загадчыца чыгальнай залы Магілёўскай цэнтральнай бібліятэкі), вайсковец, старшы афіцэр БВА Пратапопаў Апалон Уладзіміравіч, ветэрынарны ўрач Віцебскай біяфабрыкі Чарняк Мікалай Платонавіч (нар. у 1885; 15.11.1937 была арыштавана, а 16.5.1938 асуджана да 8 гадоў ППК і фельчар Віцебскай чыгуначнай бальніцы Чарняк Марыя Еўсцігнеўна, яго жонка; хутчэй за ўсё былі

сельскагаспадарчага тэхнікума Маеўскім-Лукшам Давыдам Якімавічам (нар. у 1899), прафесарам Віцебскага медыцынскага інстытута Троіцкім Іванам Васілевічам (нар. у 1893), дырэктарам Мінскага (Беларускага) навукова-даследчага інстытута прамысловасці Слонімам Самуілам Захаравічам (нар. 30.9.1888), праваслаўным святаром Раеўскім Аляксандрам Сямёнавічам (нар. у 1868) і 30 далучанымі да спіса мясцовымі энкавэдыстамі) былі асуджаны да ВМП і расстраляныя 31 кастрычніка 1937 г.

29 кастрычніка 1937 года толькі ў Мінскай турме НКВД энкавэдысты расстралялі не менш за 70 чалавек (праўдападобна, больш за 100). І заўважце — каго! Дзяржаўны і грамадскія дзеячы, навукоўцы, літаратары, работнікі асветы. Ніколі — ні раней, ні пазней — такога адсезу не рабілася. Вынішчалі эліту беларускай інтэлігенцыі, мозг нацыі... Вынікі таго расстрэлу мы адчуваем нават цяпер, праз 75 гадоў! Страх, што ўеўся ў нашыя гены, душыць, як пятля сціскае нашыя шыі, не дае дыхаць...

У тым юбілейным для большавікоў 1937-м, калі іх гвардзейцы-энкавэдысты пачалі татальнае вынішчэнне інтэлектуальнай беларускай эліты, толькі за тры восеньскія месяцы пачварамі татальнага рэжыму было рэпрэсавана больш за 500 грамадскіх і культурных дзеячаў Беларусі.

Рэпрэсавана... Знайшлі ж большавікі слова! Не канкрэтнае: расстраляны або загублены на катарзе, ці замардаваны ў высылцы, а замежнае, не кожнаму да канца зразумелае — рэпрэсаваны (з лацінскага regressor — падаўленне). Не, гэта было не падаўленне, гэта было вынішчэнне, генацыд супраць беларускага народа!

...А яшчэ першага жніўня 1937 года на вялікім вогнішчы ў «амерыканцы» энкавэдысты Сакалоў (нам. начальніка Мінскай унутранай турмы НКВД), Абрамчык і Гарбацэвіч знішчылі — спалілі! — некалькі дзясяткаў тысячаў (!) рукапісаў беларускіх літаратараў. Гарэлі творы, якія не «прайшлі» цензуру або пісаліся ў стол, для нас, нашчадкаў. Гарэлі рукапісы М. Багуна, С. Баранавых, А. Вольнага, П. Галавача, У. Галубка, Ц. Гартнага, С. Дарожнага, А. Дзеркача, А. Дудара, Х. Дунца, М. Зарэшкага, С. Знаёмага, В. Каваля, Т. Кляшторнага, М. Кульбакі, Ю. Лявоннага, В. Маракі, С. Мурзо, Я. Нёманскага, З. Піваварава, С. Ракіты, А. Розны, В. Сташэўскага, Б. Тарашкевіча, Ю. Таўбіна, У. Хадзькі, І. Харыка, М. Чарота, В. Шашалевіча, А. Юдэльсона і многіх іншых. Гарэла амаль уся спадчына пісьменнікаў «першага прызыву»...

Няма чалавека — няма толькі адной праблемы.

Няма рукапісаў — няма пісьменнікаў, няма гісторыі, няма нацыі! Нашу гісторыю разам з нашым народам ЯНБІ ўвесь час і выкарчоўваюць. Калі мячом, калі агнём...

▶ СКРЫПТОРЫЙ

ПОЎНЫ КЕЛІХ

Мікалай ПЛАВІНСКІ

На магіле Максіма Танка

Паўрасталі ў пясок камяні
На магілах тваіх сваякоў,
Заліваюць святлом прамяні
Бэлыкі двух велічэзных крыжоў.

Ты спачыў назаўжды — у зямлі,
Што тваёю Радзімай была,
Дзе пад кроплямі вашай крыві
Беларусь незаўважна расла.

Але час той даўно адышоў,
Супынілася краю жыццё.
Пад нагледам старых валуноў
Вы, яе песняры, лежыце.

А крыжы на магіле тваёй,
Як для нас напамінак адно —
Аб Заходняй, Табе дарагой,
І Усходняй, мінулае даўно.

Жнівень 2012

***

Для Н.

Туманы, ліхтары і таксі
Ў надыходзячым восеньскім золку
Ты мяне узгадаць не прасі
Паслязаўтрашнім надвячоркам.

Бо яшчэ не было нас тады
На парозе пярэстай завеі.
Толькі я, а яшчэ толькі Ты
І такія чужыя надзеі.

А цяпер Ты сядзеш бліжэй,
Нам спяшацца нікуды не трэба,
На стале астыяе глінтвейн,
А за вокнамі — неба.

***

Вясновы снег
Дзівосна недарэчны,
Як часу бег,
Якому мы пярэчым,
Турботаў мех,
Што прыціскае плечы,

Як першы грэх,
Адвечны чалавечы.

***

Фары начных машын —
Як зоры далёкіх сусветаў.
Чаму, шэрых вуліц сын,
Раней ты не думаў аб гэтым?

Чаму не зважаў ты на іх
У пошуках годнае мэты?
Мо проста ад зорак чужых
Ніколі не быў ты сагрэты?

***

Ці то настрой, нібы надвор'е,
Ці то надвор'е, як настрой,
Бо не сустрэць цябе мне болей
Зімовай мінскаю вясной.

Пад красавіцкім мокрым снегам
Блукаць да рання аднаму,
Але зрабіць нічога з небам
Я ў адзіноце не змагу.

Хіба ж цяпер вясны не будзе?!
Ўсё з-за цябе і з-за мяне.
А зацярушаныя людзі
Дарэмна скардзяцца на снег.

***

Астраномы спрачаюцца аб тым,
Як узнік сусвет.
Дзіўныя людзі, хіба гэта не зразумела?
Усё вельмі проста.
Каб зразумець,
трэба толькі сядзець у восеньскай

кавярні

з кубачкам кавы,
і каб Яна сядзела насупраць, глядзела
ў акно

і, нечакана, зірнула на цябе.
І менавіта ў гэты момант
можна нарадзіцца сусвет,
неабсяжны і непазнавальны
ні для якіх астраномаў.
А можа і не нарадзіцца...

***

Табе так хочацца Калядаў,

Каб ззялі свечкі на вакне,
І каб сняжок пад вечар падаў
Павольна, ціха, як у сне.

У сне салодкім і чароўным,
Дзе мары збудуцца — усе,
Дзе твой анёл у строі модным
Куфэрак шчасця прынясе.

***

Бачыш гэты пусты келіх
з глыбокай расколінай?
Гэта я.
Напоўні яго сабой!
Напоўні сваімі марамі і жаданнямі,
сваім сумам і слязьмі,
усім, чым ты ёсць!
І тады келіх зноў зазьяе на сонцы
рознакаляровымі промнямі,
такімі ж зіхоткімі, як Ты!
А расколіна няхай застаецца.
Яна будзе напамінам,
аб тым, што келіх
заўжды мусіць быць поўным!

***

Дзякуй Табе!
Першай,
што, адкрыла таямніцу
для мяне,

які даўно пакаштаваў
амаль усё.

Дзякуй за рыфму і рытм
і за тое, што іх няма і не будзе,
бо ў вершы рытму няма
і не можа быць.
Бо ён арытмія,
бо ён асфэксія,
бо ён смерць...
І ён жыццё,
а жыццё не ёсць рытмам,
не ёсць праўдай, не ёсць вершам.
Яно — проста жыццё.
Таму дзякуй за жыццё!
І за смерць... усіх былых жыццяў.

***

Восень распачнецца не з дажджоў
І не з лістападавай завеі,
Бо схавана ў вальом туманой
Жоўтыя кляновыя павеі.

Золкім ветрам вулкая прабяжыць,
Стукне ў шыбу возыкам каштана,
Кропляй у павуце заімжыць,
Зробіцца адзінаю жаданай.

Ты яе дадому запрашай,
Прапануй віна альбо гарбаты.
На настрой яе не наракай
І забудзься на былыя страты.

ПЕСНЯ БУДЗЕ...

Насця СІДОРКА

Ікона

Бы сонца-зніч, што асвятляе шлях,
Бы сонца-ўсход, што просіцца ў нябёсы,
У вечнасці, нібыта ў прамянях,
У вечнасці, як ранкам травы ў росах...

Ёй з неўміручасці да нас ісіці
Матуляю з пясчотаю заўсёднай,
Дачкою, што ў сваім зямным жыцці
Зрабіла столькі, як ніхто з князёўнаў...

У шчасці й горы будзем памятаць
Спакойны поступ, позірк сіні-сіні
І на калені не забудзем стаць
Перад святой іконай Еўфрасінні.

Чаканне

Старая хата ў аканіцах сініх.
Шарэюць вокны, мытыя даўно.
Шаснаццаць год чакала маці сына,
Забранага афганскаю вайной.

Ад ветру хусткай ахінала плечы,
Выходзіла на сцежку кожны дзень.

Як заўважала постаці сустрэчных,
Уздрыгвала: мо гэта сынаў цень?

Чакала летам, сумнаю зімою,
Чакала ў спёкі час, у дождж і снег.
Чакала — вось-вось прыйдзе ён дадому,
І зноў пачуецца юначы смех.

Дзе ж ён цяпер? І з кім? Мо адзінокі?
Дзе сын яе, сыночак дарагі?
Сустрэць бы зноўку позірк сінявокі,
Іскрысты, як блакітны сцяг ракі.

З-за плота вызіраюць рэшткі саду.
Яе няма... Няма каму чакаць...
Але, бы людзі, памятае хата —
Па маці й сыну будзе сумаваць.

Сонечны шлях

Першы ранішні промень скаціўся з нябёс
І пабег па высокіх дамах.
Асвятліў непрытомны рачулкавы плёс,
Паляцеў па зялёных садах.
І траву ўскалыхнуў, і расквеціў

асфальт,

Не забытаўся ў парку старым, —
Заскакаў, заіскрыўся і кінуўся ўдаль,
Каб зрабіць сонны горад жывым.

Насця нарадзілася 13 чэрвеня 1997 года ў Брэсце. Праз два гады з бацькамі пераехала ў Жабінку, дзе жыла і закончыла дзевяты клас сярэдняй школы №3. Пераможца абласнога конкурса маладых паэтаў і празаікаў. «Сур'ёзна» пачала пісаць у пятым класе — дзякуючы настаўніцы Святлане Васільеўне Пятручык. Сваім настаўнікам паэзіі называе земляка Алеся Каско. Закончыла клас фартэпіяна ў школе мастацтваў. Добрая музыка, перакананая Насця, дае штуршок для вершаў.

Песня

Сонца ўстала маладое
Над расянаю зямлёй,
Травы, кветкі абудзіла,
Абагрэла пчолаў рой.

Залучыла ў песню лугу
Жаваронкаў званкі,
Пошум ветру, шэпт чароту,
Плэскаць срэбнае ракі.

Тая песня будзе доўга
Родны апяваць куток.
Толькі словы потым зменіць,
Новы выдыхне радок...

***

Быў надвячорак; промні веснавыя
Паволі ападалі на траву,
На стомленыя крыльцы залатыя;
Спаў матылёк, схліўшы галаву.

Ён сніў палі, што ўлетку каласяцца,
Чуў пах рамонкаў, спеўны шэпт лясоў,
Крыніцы, што паміж дубоў бруяцца,
Гаворку краю — скарб палешчуоў.

Так лёгка навакол было і проста,
Так ціха, што кружыла галаву...
Спаў матылёк, бы трапяткі

пялэстак,

Які зляцеў раптоўна на траву.

▶ ЛЕКТОРЫЙ

«ПЕСНІ ЦЯГУЧЫЯ, ПЕСНІ ПАКУТНЫЯ»

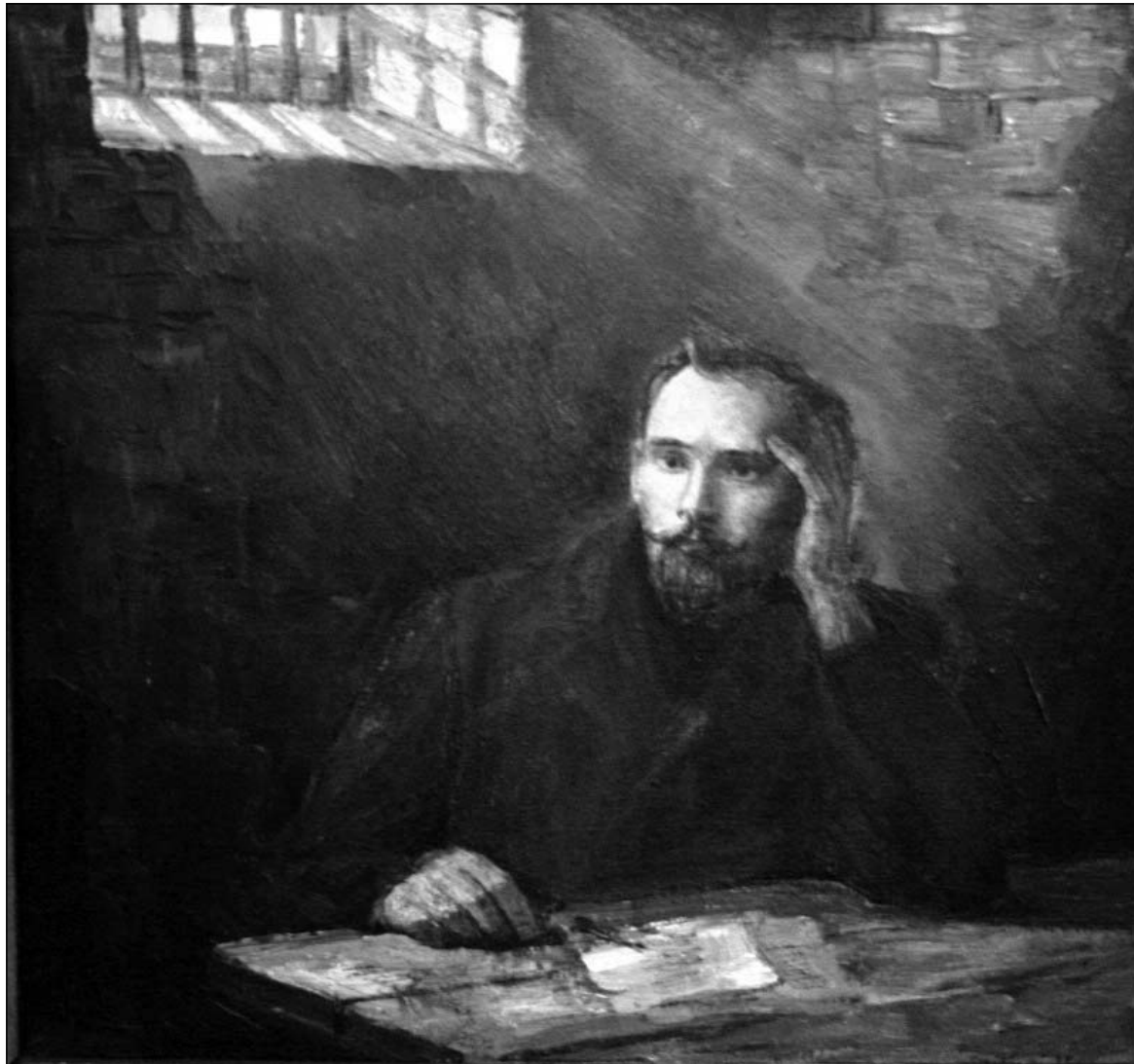
ТУРМА І ТВОРЧАСЦЬ ЯКУБА КОЛАСА

Анатоль ТРАФІМЧЫК

Сапраўднай праблемай для беларускага літаратуразнаўства аказалася ацэнка творчасці Якуба Коласа турэмнага перыяду. Што праўда, не ўсёй. Паэмы — «Новая зямля» і «Сымон-музыка» — былі задуманы ў зняволенні, а трэцяя частка «Энцыклапедыі беларускага сялянства» — там напісана. Аднак не яны сталі прадметам дыскусій, а кароткія вершаваныя творы.

Акрамя зачыну дзвюх вялікіх паэм, у вязніцы былі створаны сотні вершаў — гучных, пранізлівых, шчырых... Па свежых слядах літаратурнага працэсу Максім Багдановіч на самым пачатку 1911 года з адносна шырокіх ужо на той гістарычны момант шэрагаў беларускіх пісьменнікаў вылучаў толькі Янку Купалу: «Гэта бадай адзіны наш пісьменнік, каторы ідзе ўперад, вядзе нейкую ўнутраную працу, і, зрабіўшы ці мала, не супыняецца аж да гэтага часу» [Багдановіч М. Поўны збор твораў: у 3 т. Мінск: Навука і тэхніка, 1993. Т. 2: Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя наклады. С. 186.]. І хаця ў творчасці Якуба Коласа, маючы на ўвазе ў прыватнасці першы зборнік «Песні жалыць», Максім Багдановіч бачыць «якуюсь акамянеласць», адсутнасць развіцця («на працягу аж 4-х гадоў Колас не зрабіў значнага кроку ўперад і ў самых апошніх вершах п'яе аб тым жа і так жа, як і ў пачатку сваёй працы») [там жа, с. 189], не варта перабольшваць гэтае абгульненне, зробленае на аснове лакалічнага аналізу, таму што насамрэч (і час гэта даказаў) у Якуба Коласа якраз тады пачалі «здаратца» вершы, якія ўвайшлі ў залаты фонд беларускай літаратуры, сталі яе класікай. Дый сучасная крытыка адзначае пэўны суб'ектыўзм у той ацэнцы «Песень жалыць», падкрэсліваючы пашырэнне творчага дыяпазону і павышэнне мастацкага ўзроўню (пазней і Багдановіч падкрэсліваў сваю ацэнку).

«Праблема-тэматычны дыяпазон астражных вершаў Якуба Коласа, можа, і не вызначыўся асаблівай шырынёй, але нельга лічыць яго і празмерна вузкім, а матывы — аднастайнымі. <...> І хоць яны («вершы выразна палітычнага гучання», — устаўка ўдакладняльнай цытаты Міхася Мушынскага мая. — А. Т.) не аказвалі непасрэднага ўплыву на развіццё беларускай літаратуры і фарміраванне грамадскай думкі дарэвалюцыйнага перыяду, іх трэба разглядаць як факт ідэйна-творчай, светапогляднай эвалюцыі Коласа-паэта», — лічыць Міхась Мушынскі [Мушынскі М. Сваіму часу і вечнасці // Колас Я. Збор твораў. У 20 т. Т. 1. Вершы (1908 — 1910) / рэд. тома М. І. Мушынскі; падрыхт. тэкстаў і камент. К. А. Казыра, Т. Р. Строевай; прадм. М.

Якуб Колас у турме. Мастак Уладзімір Сулкоўскі

І. Мушынскага; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. Мінск: Беларус. навука, 2007. — С. 17-19], тым самым падкрэсліваючы ролю, якую адыграла турма ў духоўным станаўленні будучага класіка. Дый уплыў, пра які тут мяркуе вядомы літаратуразнаўца, быў. Прычым уплыў значны. Чаго варты толькі верш «Мужык» («Я — мужык, бядак пахілы...», 1909 г.)?! Гэты твор стаў хрэстаматычным, а заключныя радкі — крылатымі, шырока цытуемымі паспалітым людям:

*Я маўчу, маўчу, трываю,
Але скоро загукаю:
«Стрэльбы, хлопчыкі, бяры!».*

За савецкім часам гэтыя радкі аналізаваліся пад вуглом марксізму-ленінізму, партыйнасці. Сёння не ў модзе марксісцкая метадалогія. Аднак, па-першае, і такі падыход мае рацыянальнае зерне, якое нельга ігнараваць, да таго ж пры разглядзе тых твораў, якія ўзнікаюць падчас папулярнасці ў соцыуме марксісцкай дактрыны. Па-другое, верш «Мужык» варты ўвагі і праз прызму іншых ідэй, у тым ліку нацыянальна-дэмакратычных, перадусім тых, якія пераважалі ў нашаніўскім асяродку. Тым больш што і першапублікацыя твора адбылася толькі 21 снежня 1917 года (па старым стылі) у выразна нацыянал-дэмакратычнай газеце «Вольная Беларусь» (толькі тры дні мінула, як быў разогнаны Усебеларускі з'езд, на якім ледзь не нарадзілася — прынамсі фармальна — незалежнасць ці хаця б аўтаномія Беларусі). Паказальна, што апошні радок згаданага верша спачатку выглядаў інакш: «Бомы,

хлопчыкі, бяры!» [Знідалёкай прошласці // Вольная Беларусь, 1917, 21 снежня. С. 4]. Такое назіранне зрабіў яшчэ ў савецкі час Уладзімір Казбярुक, але даследчык (відавочна, з прычын сацыяльна-палітычнай кан'юнктуры) не пайшоў далей канстатацыі, да высноў, якія вынікаюць з заўважанага факта. А гэтае нязначнае адрозненне прынцыпова перайначвае ідэйнае гучанне твора, яго лейтматыў. Таму што бомы служаць абуджэнню. Яны — сімвал абуджэння. У дадзеным выпадку (з улікам акрэсленага тут кантэксту) — нацыянальнага. А замена бомаў на стрэльбу надавала вершу рэвалюцыйны пафас і рабіла лірычнага героя твора перш за ўсё прыхільнікам сацыяльных трансфармацый, выключваючы выразны нацыянальна-адраджэнскі момант.

Прачытаваную вышэй тэзу паважанага прафесара Міхася Мушынскага нельга не падвергнуць пэўнай рэвізіі яшчэ і таму, што сярод дзясяткаў тых вершаў знаходзяцца і такія, якія былі ацэнены часам у якасці класічных. Галоўным тут назавём, канешне, верш «Родныя вобразы» (1908), упершыню апублікаваны ў раздзеле «3 турмы» першага паэтычнага зборніка паэта «Песні жалыць» [Т. 1, с. 539]. Вядомасць твора настолькі шырокая і значная, што ці не абсалютная большасць свядомых беларусаў змаглі б яго прачытаваць хаця б часткова. Сядзячы ў турме, Якуб Колас «бачыў і чуў» «вобразы мілья роднага краю», «смутак і радасць» лірычнага героя, і змог трансліраваць тое «бачанне і чуццё» настолькі паметна ярка і кангеніяльна, што рэцэнцыя паэта перадалася

многім і многім яго сучаснікам, упэўнена працерабіўшы шлях у гісторыю праз гады, дзесяцігоддзі, а сёння, мінуўшы векавы юбілей «Песень жалыць», можна казаць: і праз стагоддзі — да наступных пакаленняў беларусаў, у тым ліку да нас з вамі.

*Вобразы мілья, вобразы смутныя,
Родныя вёскі і люд,
Песні цягучыя, песні пакутныя!
Бачу і чую вас тут.*

У сувязі з апошняй штрафой у кнізе Уладзіміра Казбюрука «Якуб Колас у школе. Дапаможнік для выкладчыкаў беларускай літаратуры» знаходзім назіранне, якое падмацоўвае сказанае нам: «Сапраўднае значэнне неакрэсленага «тут» стане зразумелым толькі тады, калі ўспомнім, што паэт з 15 верасня 1908 года знаходзіўся ў мінскім астразе, дзе і быў напісаны вершы «Родныя вобразы»».

Дзяцінства не адной генерацыі беларусаў, асабліва — так складалася — вяскоўцаў, праходзіла пад «акампанемент» верша «На рэчцы зімою» (1910 год), пачатак з якога пэўна незабыўны:

*Не сядзіцца ў хаце
Хлопчыку малому:
Кліча яго рэчка,
Цягнуць санкі з дому...*

Прынамсі — цяжка знайсці ў беларускай дзіцячай літаратуры больш вядомыя радкі.

Такім чынам, нават без паэмаў праблема-тэматычны дыяпазон Коласавай творчасці турэмнага перыяду, як дазваляе меркаваць шэраг прыведзеных прыкладаў (якія сталі айчынным класікай!), даволі

шырокі. Становішча паэта-вязня, якое расцягнулася на тры гады — з 1908 па 1911-ы, фактычна высвеціла для яго самога ўсе колеры вясёлкі «жыцця на волі», якія Якуб Колас пераклаў на мастацкую мову паэтычных твораў. З улікам глыбіні перажыванняў і ўзроўню літаратурнага майстэрства многія паэтычныя радкі турэмнага перыяду даўно прызнаны шэдэўральнымі.

Звярніце ўвагу: менавіта з твораў турэмнага тагачаснага Якуба Коласа пачынаецца як хрэстаматычны класік; да таго біяграфічнага і — не будзе нацяжкі сказаць — гістарычнага моманту такой шырыні і — самае галоўнае — глыбіні творчага патоку не было, знакавых, этапных (прычым не толькі для самога аўтара, а перадусім для ўсёй беларускай нацыянальнай літаратуры) твораў нараджалася вобмелю, нават лепшае з напісанага тады надта не выбівалася з агульнанашаніўскага літаратурнага працэсу, не становячыся ў ім знамянальным феноменам. Што й казаць, першы паэтычны зборнік — «Песні жалыць» (1910), прычым — што важна — папоўнены ў значнай меры створанай за кратамі лірыкай, — выходзіць менавіта падчас зняволення аўтара. Сімвалічна! Гэты факт сваёй важнасцю — для літаратурнага працэсу — і знакаваасцю — для аўтара — сам па сабе нідзельнае заўважаную крытыкам аднастайнасць кніжкі і іншыя яе недахопы.

Пагодзімся з Уладзімірам Казбюруком, які заўважыў: «Прыблізна з 1910 года ў творчасці Якуба Коласа ўсё больш прыкметна выяўляецца тэндэнцыя да шырокіх сацыяльна-грамадскіх і філасофскіх абгульненняў і вывадаў, да паглыбленага псіхалагічнага аналізу, а ў сувязі з гэтым — і да стварэння значных эпічных палотнаў. Усё больш глыбокім становіцца роздум пісьменніка, больш шырокім — кола праблем, якія прыцягваюць яго ўвагу, больш настойлівым — імкненне знайсці ў жыцці адказы на балючыя пытанні часу, больш сталым — майстэрства».

У такім святле можна меркаваць, што эвалюцыя Песняра дасягнула вышэйшай ступені мастацтва менавіта дзякуючы турэмным калізіям, якія сталі своеасаблівым генератарам крэатыўнасці. У іх кантэксте творца быў абмежаваны фізічна, але яго дух, нібы ў якасці кампенсцыі гэтага абмежавання, сублімацыйна разнявольўся, перажыванне мараў-мрой сацыяльнага плану, нацыянальнага зместу, урэшце агульначалавечага кірунку «з копутурам», да мяжы нарыву, да напружанага нервова-душэўнага напцяцця назапасілася і абвастрылася, выспела і закаласілася — ды знайшло адпаведнае выйсце-рэалізацыю ў эстэтыцы слова — адзіным мастацтвам, якім яшчэ ўперад выдатна авалодаў Канстанцін Міцкевіч, заявіўшы пра свой талент са старонак «Нашай долі» і «Нашай нівы».

Пачаўся найбольш плённы адрэзак творчасці велічынёй у добры тудзі — ад сілы паўтара дзясятка гадоў, на які прыйшліся практычна ўсе найлепшыя творы Якуба Коласа.

▶ **ВОЛЬНАЯ СТУДЫЯ**

Іван Драч: «ПАСЛЯ ЧАЧНІ КРЭМЛЬ ПАВЯРНУЎСЯ ДА УКРАЇНЫ І БЕЛАРУСІ»

Пасля таго, як украінскія рэгіёны дамагліся для расійскай мовы адмысловага статусу, расколіна будзе толькі пашырацца. І хто каго ў гэтай сітуацыі можа перасцерагчы — Украіна Беларусь ці Беларусь — Украіну?

Іван Драч — вядомы ўкраінскі паэт, адзін з заснавальнікаў украінскага «Руху», прэзідэнт Міжнароднага кангрэсу ўкраінцаў, Герой Украіны — госцем «Вольнай студыі».

— *Пане Іване, у адным са сваіх нядаўніх інтэрв'ю вы прызналіся — і гэта мяне здзівіла, — што сумуеце на Савецкім Саюзе. Ці не маглі б вы ўдакладніць, на чым канкрэтна вы сумуеце?*

— Гэта парадаксальна — чуць такія словы ад мяне, аднаго з тых, хто актыўна змагаўся за ўкраінскую незалежнасць, за стварэнне ўкраінскай дзяржавы, выступаў супраць імперыі. Але так яно ёсць. Я сумую па тым, што страчаныя сяброўскія кантакты з беларусамі Нілам Гілевічам, Рыгорам Барадуліным, Генадзем Бураўкіным. Я цяпер рэдка кантактую з грузінамі — з Тамазам Чыладзэ, з Джансугам Чарквіані. Вось нядаўна мне прыслаў сваю апошнюю кніжку Яўген Еўтушэнка... Мы часта сустракаліся з Нілам Гілевічам у Балгарыі, бо мы абодва — балгарысты, шмат перакладалі балгарскіх паэтаў. Мой беларускі сябра нават ордэн Кірылы і Мяфодзія за гэта атрымаў. Я вельмі рады, што мне ўдалося напісаць прадмову да кніжкі Рыгора Барадуліна «Неруш», якая выходзіла ў Маскве. Я быў рады, калі Рыгор прыязджаў у Кіеў перад сваім вылучэннем на

Нобелеўскую прэмію. Мы, украінскія пісьменнікі, стараліся яго падтрымаць. Генадзь Бураўкін мне — як родны брат, вельмі блізкі чалавек, я яго шаную і люблю. Дарэчы, жонка ягоная Юля — украінка. Усім ім перадавайце ад мяне самыя сардэчныя прывітанні. Гэта мае сябры. Я сумую па сваіх сябрах, па кантактах з імі, а не па той страшнай дзяржаўнай ідэалагічнай сістэме, якая існавала ў СССР. Я не ўяўляю свайго жыцця без Талстога і Дастаеўскага, без Пушкіна і Лермантава, але гэта не значыць, што я вітаю сістэму Пуціна, яна страшная і нясе пагрозу нам — і незалежнай Беларусі, і незалежнай Украіне.

— *Вы ачольваеце арганізацыю — Кангрэс украінцаў, гэта аналаг нашай Рады беларускай інтэлігенцыі. Прыгаданую Раду беларуская ўлада цалкам ігнаруе. А ці ўкраінская ўлада прыслухоўваецца да сваёй інтэлігенцыі?*

— Цяпер у нас створаная грамадская Гуманітарная рада пры прэзідэнце Украіны, у якую ўваходзяць вядомыя пісьменнікі, акцёры, рэжысёры. І часткова мы ўплываем на фармаванне дзяржаўнай гуманітарнай палітыкі. Напрыклад, нядаўна адбылося

паседжанне, прысвечанае 200-му годку Тараса Шаўчэнкі, якія нас чакаюць у 2014 годзе. Мы хочам падрыхтаваць і выдаць Поўны збор твораў Шаўчэнкі, стварыць Кірыла-Мяфодзіеўскае брацтва і Музей брацтва — гэта ўсё канкрэтныя рэчы. Так што пэўны ўплыў ёсць, але наша інтэлігенцыя, як і беларуская, таксама расколота: частка ў больш-менш нармальных стасунках з уладай, але большая частка — у апазіцыі, падтрымлівае Юлію Цімашэнку, якая сядзіць у турме, ці іншых апанентаў сучаснага рэжыму.

— *Ва Украіне апошнім часам абвастралася моўная праблема. Расійская мова ў некаторых абласцях стала рэгіянальнай. А ці не ёсць гэта падрыхтоўка да таго, каб праз пэўны час надаць ёй статус другой дзяржаўнай?*

— Мы ўсё робім, каб гэтага не здарылася. Тут наша вярхоўная ўлада займае хітрую пазіцыю. З аднаго боку ёсць ціск, каб зрабіць расійскую мову другой дзяржаўнай мовай. А з другога боку ўлада разумее, што калі цяпер, напярэдадні выбараў у Вярхоўную Раду, падняць моўнае пытанне, то ў Партыі рэгіёнаў, якую ўзначальвае прэзідэнт Януковіч, стане менш галасоў.

— *А пасля выбараў расклад сілаў можа змяніцца?*

— Пасля выбараў усё можа быць. Я думаю, у нашай інтэлігенцыі хопіць сілаў, каб другой дзяржаўнай мовы ў нас не было. Перад намі прыклад Беларусі, і ён вельмі яскравы і балючы. На пост-савецкай прасторы сістэма расійскай алігархіі дзейнічае так, што ў вялікай ступені ўвагу Крамля адцягвала Чачня. Сёння Чачня задушана Кадыравым, які ўсталяваў там прапуцінскі рэжым. І таму Крэмль ізноў павярнуўся да Беларусі і Украіны.

— *Прыехаўшы гэтым разам у Кіеў, я заўважыў, што на ягонных вуліцах заўважна павялічылася расійская мова. Што з гэтым рабіць? Ці павінен паэт мірыцца з наступам чужоі мовы?*

— Ён не павінен мірыцца, ён павінен ваяваць за ўкраінскую мову. Але — не рабіць ворагамі тых людзей, якіх апанавала расійская культура, расійская мова. Калі мы будзем рабіць з

іх ворагаў, то справакуем урэшце грамадзянскую вайну сярод свайго ўласнага народу, які і так сёння далёкі ад адзінства. «Мячом Дняпра рассечана Украіна», — сказана ў адным з маіх вершаў. Трэба людзей пераконваць нашым розумам, нашай талеранцыяй, нашым хрысціянскім стаўленнем. Я ведаю багата такіх людзей, якія самі не размаўляюць па-ўкраінску, але адпраўляюць сваіх дзяцей ва ўкраінскія школы. Творчыя людзі проста павінны ствараць і развіваць украінскую культуру — здымаць фільмы, пісаць вершы, музыку. Я за такі падыход.

— *Кіеўскія сябры напросілі мяне выступіць у гарадской СШ № 235. Я спачатку не мог зразумець, што я маю рабіць ва ўкраінскай школе? Аказалася, яна не зусім звычайная — там я і бел-чырвона-белы сцяг пабачыў, і вершы Багдановіча і Купалы ў арыгінале пачуў ад вучняў. Школа носіць імя вашага напалечніка па «Руху» Вячаслава Чарнавола, які загінуў у аўтакатастрофе. Праз столькі гадоў ці адкрылася таямніца ягонай гібелі?*

— Калі я прыехаў на месца катастрофы, паглядзеў, дзе разварочваўся той прычэп з зернем, то зразумеў, што толькі ідыёт мог там разварочваць машыну. Нармальны кіроўца ніколі там не разварочваўся бы. Таму я думаю, што гэта было падстроена. Але ўдава Чарнавола, якая нядаўна памерла, і ягоны сын, які жыве, дамагліся эксгумацыі і не знайшлі аніякіх слядоў, якія сведчылі б на карысць забойства.

— *Старшыня БНФ Зянон Пазыняк, які змушаны з 1996 года жыць за мяжой, на заклікі вярнуцца на радзіму неаднаразова адказваў, што ў Беларусі яму да гэтай пары пагражае фізічнае знішчэнне...*

— Я добра памятаю Зянона Пазыняка, ведаю таксама Станіслава Шушкевіча, раней мы нярэдка сустракаліся з ім за мяжой, прыкладам, на з'ездзе літоўскага «Саюдзісу». А цяпер яму не дазваляюць нават выязджаць з Беларусі. А ён жа, маючы такую маленькую пенсію, ездзіў за мяжу, чытаў лекцыі і такім чынам зарабляў сабе на жыццё. Цяпер ён і гэтага не можа мець. З гэтага я раблю выснову, што ў Беларусі сістэма стаўлення да такіх людзей, як Зянон Пазыняк і Станіслаў Шушкевіч, да сапраўдных беларускіх патрыётаў, стала больш жорсткай. Таму я магу паверыць Зянону Пазыняку.

— *У Кіеве мне неаднойчы давялося пачуць ухвальныя словы на адрас Аляксандра Лукашэнкі. І парадак там у вас, і прадукты больш якасныя, і заробкі большыя. Але гэта, мякка кажучы, не зусім так. Чаму ва ўкраінцаў склаўся такі памылковы стэрэатып адносна Беларусі?*

— У Лукашэнкі ёсць такое ўмельства — на чымсьці адным

сканцэнтравана, зрабіць, каб потым можна было паказаць: «Глядзіце, пра мяне кажуць, што я такі-сякі, а я вось што зрабіў». Напрыклад, паехалі нашыя з вамі добрыя знаёмыя Дзьмітро Паўлычка і Раман Лубкіўскі ў Беларусь і паглядзелі, якую бібліятэку зрабіў Лукашэнка. Які велічны будынак! Як там камфортна працаваць! А ва Украіне за апошнія 20 гадоў практычна нічога не зроблена, нічога не пабудавана. Так што тут спрацоўвае такое ўмельства беларускай улады — скарыстоўваць тое, што можна паказаць людзям.

— *Сёння пра аднаўленне імперскіх уплываў загаварыла нават Расійская праваслаўная царква. Як вы ставіцеся да такіх, зусім не царкоўных, ініцыятываў?*

— Вось мы часам ганьбім імперыю, называючы яе расійскай. Але гэта не зусім так. Вось глядзіце: у Пятра I быў адным з найгадоўнейшых дзеячцоў Феафан Пракаповіч — знакаміты ўкраінскі пісьменнік. Ён жа потым стаў віцэ-прэзідэнтам расійскага Сіноду (прэзідэнтам быў сам Пётар). І Пракаповіч перацягнуў у Маскву вельмі шмат украінцаў, якія стваралі маскоўскую царкву на тэрыторыі ўсёй Расійскай імперыі. Такім чынам, украінцы — таксама тварцы гэтай імперыі. А вазьмем імператрыцу Кацярыну II... Гэта пра іх Шаўчэнка пісаў: «Пётар Першы, што распяў нашу Украіну, а другая даканала ўдаву-сіраціну». І вось у гэтай немкі Кацярыны II быў канцлерам украінскі палкоўнік Безбародка. Ці ўзяць Елізавету Пятроўну і род Разумоўскіх. Адзін князь Разумоўскі быў яе фаварытам, каханкам, а другі — прэзідэнтам Расійскай акадэміі навук. І гэта ўсё — украінцы, якія таксама стваралі вялікую Расійскую імперыю. І беларусы таксама яе стваралі — той жа Сімяон Полацкі, той жа Меншыкаў... Так што не звальвайма віну на адных расейцаў, мы таксама вінаватыя ў тым, што паўстала Імперыя, якая потым прыгнятала і ўкраінцаў, і беларусаў, і расіянаў. Будучыні, думаю, у яе няма.

— *Вашыя беларускія сябры, пра якіх Вы згадалі напачатку гутаркі, у Беларусі знаходзяцца ў чорных спісах, для іх закрыты дзяржаўныя СМІ. Што Вы ім можаце пажадаць?*

— Самыя шчырыя прывітанні і словы падтрымкі маім дарагім сябрам! Я з вялікім спачуваннем стаўлюся да Беларусі. Ёсць такія вядомыя выразы — браць на сябе чыйсьці боль. Мне здаецца, што Беларусь сёння ў вялікай ступені бярэ на сябе і боль Украіны. Беларусь ідзе першай — так складалася жыццё, доля падаравала ёй такую сітуацыю з Лукашэнкам... Але Беларусь перасцерагае нас: «Украінцы, глядзіце, якая з намі бяда! Вы хоць трымайцеся!». Гэта сапраўды хрысціянскі шлях, і мы за вас перажываем, як за сябе.

Міхась Скобла, «Радые Свабода»

ПАЛІЦА

НОВАЯ КНИГА ВИКТОРА ШАЛКЕВИЧА

Мястэчка Г... і ваколіцы: дзевятнаццаць апавяданняў і п'еса / Віктар Шалкевіч. — Мінск: «Кнігазбор», 2012. — 112 с. — (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»; выпуск 30).

У серыі «Кнігарня пісьменніка» Саюза беларускіх пісьменнікаў выйшла новая кніга прозы вядомага барда і літаратара Віктара Шалкевіча, у якую ўвайшлі дзевятнаццаць апавяданняў і п'еса.

«Гэта кніга перадусім не пра мястэчка Г. і ваколіцы, а пра людзей, якія там жылі, таму што без людзей любое мястэчка робіцца звычайна горбаю камення. Гэта кніга пра на-

шую прыгожую страчаную Айчыну — Вялікае Княства Літоўскае... Яго даўно няма на мапах, тым не менш, яно дзесьці глыбока сядзіць у кожным з нас», — анатацыйна абвясчаецца аўтарам.